

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

“Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması problemləri və həlli yolları” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

Abdullayev Ülvi Məzahir

BAKİ – 2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fəriz Saleh
_____imza
“ ” _____ 2019-cu il

“Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması problemləri və həlli yolları” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060404- “İqtisadiyyat”

İxtisaslaşma: “Təhsil, elm və sosial-mədəni sahənin iqtisadiyyatı”

Qrup: 50

Magistrant
Abdullayev Ülvi Məzahir

_____ **imza**

Elmi rəhbər
i.ü.f.d., dos. Məmmədov Elşən Qardaşxan

_____ **imza**

Proqram rəhbəri
i.ü.f.d., b.m. Hümbətova Suqra İnqilab

_____ **imza**

Kafedra müdiri
i.e.d., prof. Kəlbəyev Yaşar Atakişi

_____ **imza**

BAKİ – 2019

Problems and solutions of quality management of education in Azerbaijan

Summary

The relevance of the research topic. Education is one of the most important areas of human life, one of the main directions of social life of society and people.

The subject of the research is ways to increase the effectiveness of quality management in education in Azerbaijan, the main trends in the reforms, and changes in education management through modernization.

The object of the research is the quality of the education system and the essence of the education system.

Purpose and tasks of the research. The purpose of the dissertation work is to develop ways to improve education management during its modernization based on functional modeling methods. To achieve this goal, it is necessary to address the following key tasks: To describe the existing education system, emphasizing basic management problems.

Research methods. Empirical research methods in the dissertation (observation, interview, experiment); Both empirical and theoretical research methods (abstracting, analysis and composition, induction and deduction, modeling, etc.) have been used.

Research restrictions. Dissertation work is related to the limited access to indicators on educational outcomes of foreign countries in the analysis of education.

Scientific novelty of the research: A theoretical functional model on the relationship between the subject and the subject, which allows identifying requirements for management in the context of implementing measures for its modernization through the creation of new forms of education institutions, through their network interaction.

Structure of work. Dissertation consists of 3 chapters, 8 themes, results and suggestions, a list of literature.

Key words: education, the quality of education, state education policy, methods used in teaching, the management of education.

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AB	Avropa Birliyi
ABŞ	Amerika Birləşmiş Ştatları
AI	Avropa İttifaqı
DB	Dünya Bankı
İİİ	İnsan İnkişafı İndeksi
TN	Təhsil Nazirliyi

MÜNDƏRİCAT

	GİRİŞ.....	7
I Fəsil	TƏHSİLİN İDARƏ OLUNMASINDA KEYFİYYƏT AMİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI.....	11
1.1.	Təhsilin idarə olunmasının mahiyyəti və vəzifələri.....	11
1.2.	Təhsildə keyfiyyət anlayışı, funksiyaları və idarə olunması mexanizmi.....	18
1.3.	Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının əsas istiqamətləri.....	25
II Fəsil	TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASI ÜZRƏ MÜASİR TENDENSİYALAR.....	31
2.1.	Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması xüsusiyyətləri.....	31
2.2.	Dünyada təhsilin keyfiyyəti üzrə həyata keçirilmiş qabaqcıl layihələr.....	40
2.3.	Təhsilin keyfiyyəti üzrə beynəlxalq təcrübənin ölkəmizdə tətbiq olunmasının müsbət və mənfi təsirləri.....	50
III Fəsil	AZƏRBAYCANDA TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ.....	57
3.1.	Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasında dövlətin rolunun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	57
3.2.	Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının proqnozlaşdırılması.....	66
	NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	72
	İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT.....	75
	Cədvəllərin siyahısı.....	77
	Şəkillərin siyahısı.....	77

GİRİŞ

Tədqiqat mövzusunun aktualığı. Təhsil insanın həyat fəaliyyətinin ən vacib sahələrindən olmaqla, cəmiyyətin və əhalinin sosial həyatının əsas inkişaf istiqamətlərindən biridir. Miqyas baxımından, insan fəaliyyətinin bu sferası – dünya iqtisadiyyatının ən geniş və şaxələnmiş növlərindən biridir. Müasir cəmiyyətdə, bu cür insanları özünə cəlb edən və sürətlə inkişaf edən ikinci bir sfera tapmaq çox çətindir.

Müasir təhsil sistemi iqtisadi, mədəni və ideoloji faktorlar əsasında formalaşma prosesində olan kompleks bir sistemdir. Təhsilin sistem xarakteristikaları çox dəyişkəndir, çünki o, bir insanın bütün aktiv həyatı boyunca öyrənməsinə imkan verən, davamlı çoxalan təhsil xidmətlərini təmin edərək, daha çox mürəkkəb bir ictimai quruma çevrilir.

Ölkənin sosial, iqtisadi və siyasi həyatında innovasiya proseslərinin intensiv inkişafı həm dövlət, həm də xüsusi təhsil müəssisələri səviyyəsində təhsilin idarə olunmasında müxtəlif problemlər yaradır. Bu problemlərin həll yollarının axtarılıb tapılması isə dövlətimizin təhsil siyasətində öz aktuallığını qoruyur.

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində dövlət siyasətinin tərkibini təhsilin uzun müddətli zaman üçün vacib inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirən milli təhsil konsepsiyası və təhsil sisteminin bütün sahələrinin inkişafını özündə birləşdirən dövlət proqramları təşkil edir.

Müasir mənada təhsilin keyfiyyəti – təkcə tələbələrin biliklərinin dövlət standartlarına uyğunluğu deyil, həm də təhsil müəssisəsinin özünün uğurlu fəaliyyəti, eləcə də təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinin təmin edilməsi istiqamətində hər bir pedaqoq və idarəedənlərin fəaliyyətidir.

Müasir dövrdə təhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün müxtəlif yollar mövcuddur. Bunlara: təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası, təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, tədris prosesinin monitorinqi, məktəbdaxili monitorinq və s. aid etmək olar.

Dissertasiya işində dünyada və ölkəmizdə təhsil sisteminin tədqiqatı aparılmış, habelə, təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsinin effektivliyini artırmanın

yollarından bəhs edilmiş, təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasında dövlətin rolunun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri göstərilmiş, təhsildə keyfiyyətin idarə olunması üzrə proqnozlar verilmişdir.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi. Azərbaycanda təhsil sahəsində maliyyə resurslarının yetərli olmaması, bu resursların bölüşdürülməsində qeyri-müəyyənliyin olması, idarəetmə və nəzarət mexanizmlərinin lazımi səviyyədə olmaması ölkədə əsas problemlər olaraq göstərilə bilər.

Mövzu ilə bağlı Azərbaycanda Ramiz Məmmədzadə, Misir Mərdanov, Yəhya Kərimov və başqaları araşdırmalar aparmışdır. Eyni zamanda beynəlxalq səviyyədə Elife Doğan, Selahattin Turan, Jaap Scheerens, Jonathan Clifton kimi şəxslər öz elmi fəaliyyətlərində təhsilin keyfiyyəti mövzusunda toxunmuşdur.

Tədqiqatın predmetini Azərbaycanda təhsil sahəsində keyfiyyət idarəetməsinin effektivliyinin artırılması yolları, həyata keçirilən islahatların əsas istiqamətləri, modernləşdirmə yolu ilə təhsilin idarə olunmasındakı dəyişikliklər təşkil edir.

Tədqiqatın obyektini təhsil sisteminin keyfiyyəti və təhsil sisteminin özüdür.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi təhsildə keyfiyyətinin artırılmasındakı əsas problemlərin müəyyənləşdirilməsi əsasında onun modernləşdirilməsi periodunda təhsilin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi yollarının müəyyən edilməsidir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı əsas vəzifələri yerinə yetirmək lazımdır:

1. Təhsilin idarə olunması sahəsində müxtəlif nəzəriyyələrin ümumiləşdirilməsi və əsas idarəetmə problemlərini özündə ehtiva edən mövcud təhsil sistemini təsvir etmək;
2. Təhsil sisteminin əsas sosial-iqtisadi məqsədlərinə nail olmaq dərəcəsini qiymətləndirmək üçün göstəricilərin təhlili: əlçatanlıq və keyfiyyətin artırılması;
3. Müxtəlif sosial-iqtisadi sistemlərdə təhsilin idarə edilməsi ilə bağlı beynəlxalq təcrübəni öyrənmək;

4. Ölkənin təhsil sisteminin strukturunda yeni keyfiyyət dəyişikliklərinə nail olmaq üçün təhsil müəssisələrinin idarə olunmasının müasir modelini hazırlamaq;
5. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi istiqamətində dövlətin rolunun artırılması və təhsilin keyfiyyətinin proqnozlaşdırılması;
6. Modernləşmə dövründə təhsil sisteminin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinə dair tövsiyələr hazırlamaq.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsaslarını Azərbaycan Respublikasının Statistik Komitəsinin verilənləri, təhsil haqqında qəbul olunmuş qanun və qaydalar, digər normativ-hüquqi aktlar, beynəlxalq universitetlər, peşə-təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında istifadə olunan metodikaların məcmusu, pedaqoji fakt, hadisələri öyrənmək məqsədilə tətbiq edilən nəzəri müddəaların məcmusu təşkil edir.

Tədqiqat metodları. Dissertasiyada həm empirik (müşahidə, statistik), həm də nəzəri səviyyəli tədqiqat metodlarından (ümumiləşdirmə, qruplaşdırma, müqayisə etmə, mücərrədləşdirmə, təhlil və tərkib, induksiya və deduksiya, modelləşdirmə və s.) istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqatın yazılması zamanı kitablar, elmi məqalələr, tezislər və rəsmi saytlardan əldə olunan məlumatlardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri. Dissertasiya işində təhsil sferası üzrə təhlil işlərində xarici ölkələrin təhsil siyasətinin nəticələri üzrə göstəricilərə girişin məhdud olması ilə əlaqələndirilir.

Tədqiqatın elmi-praktiki əhəmiyyəti. Dissertasiya tədqiqatının əsas nəticələri aşağıdakılara imkan verir:

1. Təhsil müəssisələrinin yeni formalarını yaratmaq, onların arasında qarşılıqlı münasibətlərin formaları və mexanizmlərini dəyişmək üçün təhsilin idarə edilməsində lazımi dəyişiklikləri müəyyənləşdirməyə;
2. Təhsilin müasirləşdirilməsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün qəbul ediləcək qərarların məzmununu müəyyənləşdirməyə;

3. Təhsilin əlçatanlığının və effektivliyinin yüksəldilməsi baxımından idarəetmənin təkmilləşdirilməsinin qiymətləndirilməsi.

İşin strukturu. Dissertasiya işi 3 fəsil, 8 punkt, nəticə və təkliflər, ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. İşdə 3 cədvəl, 9 şəkildən istifadə olunmuşdur. Ümumi həcmi 77 səhifədir.

I Fəsil TƏHSİLİN İDARƏ OLUNMASINDA KEYFİYYƏT AMİLİNİN NƏZƏRİ-METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Təhsilin idarə olunmasının mahiyyəti və vəzifələri

Təhsil cəmiyyətin inkişafının başlıca ünsürlərindən biridir. Bununla bağlı olaraq təhsilin idarə olunması prosesi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Təhsilin idarə olunmasına da bu baxımdan diqqət ayrılmalıdır. Təhsilin idarə olunması idarəetmə qaydalarının təhsil sistemində tətbiq olunması prosesidir. İdarəetmə prinsiplərinə uyğun olaraq burada da resurslardan qənaətlə istifadə, məqsəd yönümlü planlaşdırma önəmlidir.

Təhsilin idarə olunması bir elm kimi ilk dəfə Amerika Birləşmiş Ştatlarında sənaye və ticarətin idarəetmə prinsipləri əsasında tətbiq edilmişdir. Buna görə də, prosesin inkişafı əsasən sənayenin təhsil parametrlərinə tətbiq olunmasına yönəlmişdir. Daha sonra akademik sahə olaraq nəzəriyyəçilər və təcrübəçilər tərəfindən məktəb və universitetlərdə tətbiq və müşahidə olunmağa başlandı. 21-ci əsrə qədər isə nəzəriyyələr əsasən xüsusi tələblərə cavab verən sənaye modelləri əsasında uyğunlaşdırılmışdır.

Tarixən bütünü əhatə edən tək bir nəzəriyyə mövcud olmamışdır. Çünki təhsil kiçik kənd məktəblərindən universitetlərə qədər müxtəlifliklər müşahidə olunur. Məktəblərdə və universitetlərdə problemlərə fərqli şəkildə yanaşmaq lazımdır. Təhsil müəssisələrini anlamaq üçün vahid, universal tətbiq olunan nəzəriyyə tapmaq mümkün deyildir. Bunun üçün fərqli yanaşmaları və nəzəriyyələri dəyərləndirməyə ehtiyac yaranır.

Təhsil inkişaf etməkdə olan və inkişaf etmiş ölkələrdə dəyişimin əsas ünsürüdür. Cəmiyyətin dəyişməsində və inkişaf etməsində xüsusi rol oynayır. Bununla bağlı olaraq təhsilin idarə olunması da dövlətin idarə olunmasında önəmli yer tutur. Təhsil insan resurslarının inkişafına yönələrək sosial, iqtisadi və mədəni inkişaf yaratmağa çalışır. O, həm mövcud mədəniyyəti müdafiə etməli, həm də arzu olunan sosial dəyişiklikləri reallaşdırma bilməlidir.

Təhsildə inkişafa nail olmaq üçün təhsilin peşəkar idarə olunmasına şərait yaratmaq lazımdır. Bu prosesdə effektivliyi qorumaq üçün idarəetmə elminin tarixi və nəzəriyyəsinə, idarə edicinin vəzifə və öhdəliklərini bilmək və idarəetmə bacarıqlarına sahib olmaq önəmlidir.

Təhsil müəssisələri dinamik mühitdə fəaliyyət göstərir. Ona görə də, öz qurumlarında təkmilləşdirmələri davamlı olaraq müəyyən etməli və tətbiq etməlidirlər. Bununla yanaşı, rəhbərlər, müəllimlər və işçilər hər zaman təlim və inkişaf imkanlarına açıq olmalıdırlar.

Təhsilin idarə olunması aşağıdakıları diqqət mərkəzində tutur:

- ✓ Təhsil idarəçisinin vəzifə və öhdəliklərini təsvir edən idarəetmə nəzəriyyəsi və bacarıqlarını inkişaf etdirmək;
- ✓ Makro səviyyədə planlaşdırma, məqsəd, prinsip, yanaşma və prosesləri vasitəsilə mikro səviyyədə təşkilati planlama;
- ✓ Qərarların qəbulu, problemlərin həll olunması, kommunikasiya, informasiya və effektiv komanda qurmaq;
- ✓ Tədris planı və fəaliyyətinin planlaşdırılması, proqram və akademik təqvim;
- ✓ Məlumatların saxlanması və tələbənin qiymətləndirilməsi;
- ✓ Maliyyə resurslarının effektiv bölüşdürülməsi və təşkilatların büdcələrinin planlaşdırılması.

Təhsilin idarə olunmasının əsas hədəfləri isə təşkilati məqsədlərə nail olmaq, planlaşdırma, təşkil etmə və həyata keçirmə prosesinin inkişaf etdirilməsidir. Eyni zamanda buraya insan resurslarının, infrastrukturun, kommunikasiyanın, stress və münaqişələrin və ictimai imicin effektiv idarəsi daxildir.

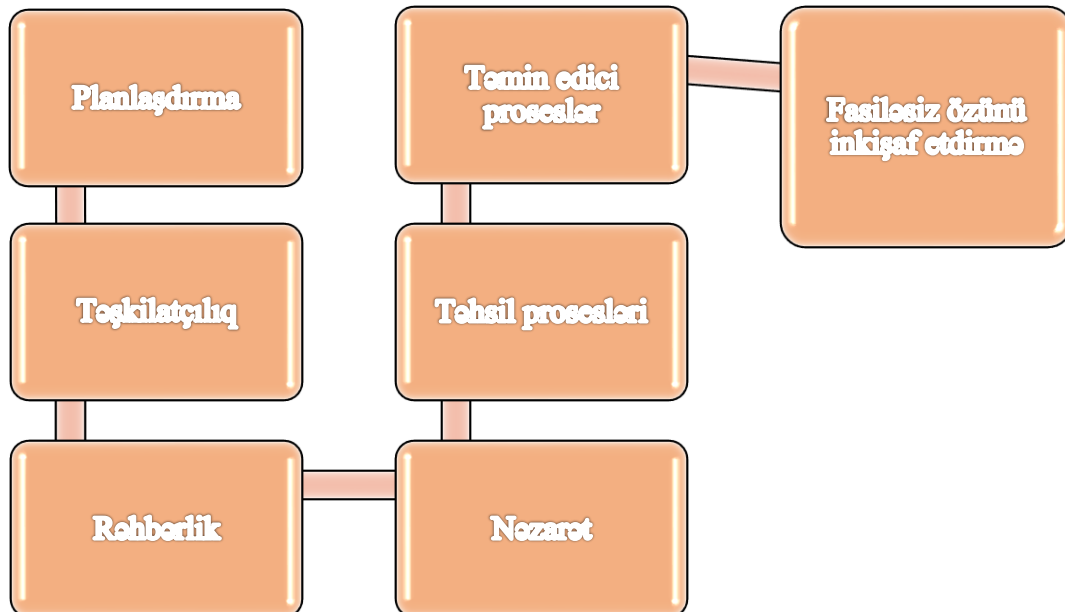
Təhsilin idarə olunmasından danışarkən onun əhatə dairələrini də vurğulamağa ehtiyac vardır. Əhatə dairəsi dedikdə, təhsilin idarə olunmasının fəaliyyət göstərdiyi sahələr nəzərdə tutulur. Təhsilin məqsədinə nail olmaq üçün əlverişli olan hər hansı bir fəaliyyət təhsil idarəçiliyinin bir hissəsidir. Bu cür fəaliyyətlər məktəb səviyyəsində, kollec səviyyəsində, universitet səviyyəsində, universitet səviyyəsində və nəzarət səviyyəsində ola bilər. Təhsilin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq üçün hər hansı mərhələdə maddi, insan və maliyyə qaynaqlarından

mədəni və ya akademik ehtiyaclara qədər təhsil rəhbərliyi daxilində dəyişiklik ola bilər. Biz aşağıdakı başlıqlar altında təhsil idarəetmə sahələrini nəzərdən keçirəcəyik:

1. Məqsədin inkişafı – tədris sistemi bir cəmiyyətin alt sistemidir. Bu səbəbdən sadəcə insan və qeyri-insan resurslarını təmin etmir. Eyni zamanda, təhsil sistemini müəyyən məqsədə çatdıracağına dair müəyyən gözləntilər də mövcuddur. Cəmiyyətdə davamlı dəyişmə prosesi olduğundan, cəmiyyətin ehtiyacları dəyişir. Buna bağlı olaraq da məqsəd parametrləri də dəyişir. Ona görə də təhsil prosesi dəyişən gözləntilərə cavab verməlidir. İdarəetmə prosesində iştirak edən şəxslər isə təhsilin məqsədlərini davamlı araşdırmalı, qiymətləndirməli və dəyişə bilməsi üçün fəaliyyət göstərməlidir.

2. Proqramın planlaşdırılması və aktualaşdırılması – planlaşdırma gələcəkdə fəaliyyət üçün bir sıra qərarların hazırlanması prosesidir və məqsədləri ən yaxşı şəkildə həyata keçirməyə yönəldilmişdir. Planlaşdırmanın mahiyyəti bir qarışqa kimi bir çox əməliyyat alternativinin qiymətləndirilməsi və sonra hərəkətə başlamaq üçün ən yaxşı seçimin tapılmasıdır.

Şəkil 1. Təhsilin idarə edilməsi

Mənbə: 900igr.net - Сущность, функции и принципы управления образовательными системами.

Təhsilin idarə edilməsində aşağıdakı vəzifələri qeyd etmək olar:

✓ təhsil sahəsində hər bir fərdin təlabatının reallaşdırılması, əhalinin təhsil səviyyəsinin daim artırılması. Təhsil, fərdlərin əmək fəaliyyətində öz bacarıqlarından istifadə sərhədlərini genişləndirməsinə kömək olur. Bu, vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək, qərar qəbul etmək və həyata keçirməyə imkan verir. Bir qayda olaraq, əhalinin təhsil səviyyəsi nə qədər yüksəksə, işsizlik səviyyəsi də o qədər aşağı olur. Fərdin təhsili onun uğurlu iş fəaliyyətini sığortalayır.

✓ fərdlərin, cəmiyyətin və dövlətin təhsil ehtiyaclarına uyğun olaraq, əhalinin tərbiyəsi və təhsilinin daxili və beynəlxalq hüquq normalarına gətirilməsi. Burada məqsəd kimi fərdlərin, cəmiyyətin və dövlətin təlabat məsələlərinin həll edilməsi şərtlərinin təşkil edilməsi nəzərdə tutulur.

✓ müasir demokratik cəmiyyət, onun sosiomədəni, elmi və texniki nailiyyətləri şəraitində yeni vətəndaş cəmiyyətinin hazırlanması. Burada məqsəd təhsilin dərinləşdirilməsi və genişləndirilməsi məqsədilə müvafiq sahələrdə mütəxəssislərin hazırlanmasıdır.

✓ etnik mənsubiyyətindən, psixi və fiziki sağlamlığından, gəlirindən, dini və ya siyasi inancından asılı olmayaraq, müxtəlif cəmiyyət qruplarının sosial inteqrasiyası. Dövlət cinsindən, irqindən, əqidəsindən, hansısa ictimai birliklərə üzvlüyündən və digər hallardan asılı olmayaraq, insanların və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir, həmçinin vətəndaşların sosial, irqi, milli, linqvistik və ya dini mənsubiyyətinə əsasən, hüquqlarının hər hansı bir şəkildə məhdudlaşdırılması qadağan edir.

✓ ölkə daxili və beynəlxalq səviyyədə vahid təhsil sisteminin formalaşması. Bütün təhsil müəssisələrinin tələbələri dövlət təhsil standartlarına uyğun olaraq təhsil almaq, fərdi tədris proqramlarına uyğun olaraq bu standartlar çərçivəsində öyrənmək, sürətlənmiş bir təhsil kursunda iştirak etmək, kütləvi kitabxanaların məlumat resurslarından sərbəst istifadə etmək, əlavə (ödənişli) təhsil xidmətlərini almaq, bir təhsil müəssisəsinin idarə edilməsinə qatılmaq, vicdan, məlumat azadlığına, öz fikirlərini və inanclarını azad ifadə etmək hüququna malikdirlər.

Təhsil komissiyasına əsasən planlaşdırma milli və dövlət səviyyələrində bəzi çatışmazlıqlardan əziyyət çəkir: a) təhsilin inkişafında yerli məsələlərə diqqət

yetirilməməsi; b) təhsil işçilərinin prosesə cəlb olunmaması; c) xərclərə yönəldilmiş proqramlara üstünlük verilməsi. Yerli səviyyədə planlaşdırmada sadəcə bu çatışmazlıqlar aradan qaldırılır, müxtəlif fəaliyyət planlarının hazırlanması nəzərdə tutulmur. Bunun üçün planların həyata keçirilməsində iştirak edən hər kəsin əməkdaşlığı olmalıdır. Burada sadəcə idarəetmədə iştirak edən işçilər deyil, eyni zamanda tədris və qeyri-tədris işçilər, tələbələr, valideynlər nəzərdə tutulur. İdarəetmə sistemi tərəfindən hazırlanan məqsədlər proqramın planlaşdırılması və aktualaşdırılmasının əsaslandırılmasıdır. Proqramlar təhsil almış tələbələr üçün nəzərdə tutulmuş öhdəçilik imkanlarını təmsil edir. Bu, məsuliyyət idarəetmə sistemində əsaslanır. Buna görə idarəetmə sistemi məsləhətləşmələr və xidmətlər şəklində təhsil prosesinə dəstək verməlidir. İdarəetmə sistemi başlamalı, koordinasiya etməli, xidmət göstərməli və bu fəaliyyətlərin bir hissəsi olmalıdır.

3. Təşkil etmə - təhsil sahəsində problem ola bilər. Təhsilə nəzarətin ən yaxşı, siyasi, peşəkar və administrativ şəkildə qurulması əsas məsələdir. Bir çox sahələrdə olduğu kimi təhsil müəyyən maneələrlə rastlaşa bilər. Əgər qərəzli və məntiqsiz qərarlar elmi sübutu olan qərarlarla əvəz oluna bilərsə, effektiv idarəetməyə nail olmaq mümkündür.

Müvəffəqiyyətli təhsil idarəetməsinin xüsusiyyətləri bunlardır:

1. Çeviklik – müvəffəqiyyətli rəhbərliyin əsas xüsusiyyətlərindən biri çeviklikdir. İdarəçi statik deyil, dinamik olmalıdır, əlavə və dəyişikliklər üçün kifayət qədər sahə ayırılmalıdır. Qaydalar son nəticəyə çatmaq üçün bir vasitə kimi çıxış etməlidir. Birmənalılıq və mexaniki səmərəlilik idarəçiliyin mənfi cəhətlərindəndir. Sistem idarəçinin fəvqəladə hallarda tələbə və müəllimə kömək etməsini təmin etməlidir. Çeviklik idarəçinin hər addımda norma və qaydalara riayət etmədən, qarışıqlıq və xaos yaratması demək deyil, çeviklik və sərtli arasında tarazlıqdır.

2. Praktiklik – Təhsil idarəetməsi nəzəri prinsiplərdən ibarət olmalı, lakin istənilən məqsədlərə nail olmaq üçün praktiki tədbirlər görülməlidir. Məyusluq yaşanmaması üçün praktiklik hər zaman diqqət mərkəzində olmalıdır.

3. Ölkənin ictimai və siyasi fəlsəfəsinə inam – təhsilin idarə olunması və ictimai-siyasi fəlsəfə arasında sıx əlaqə olmalıdır. O, özünü cəmiyyətin yeni ideal, model və gedişlərinin təsirinə uyğunlaşdırmalıdır. Demokratik bir ölkənin təhsil nəzəriyyəsi fərqli olmalıdır, çünki təhsil sosial və siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün bir vasitədir.

4. Səmərəlilik – müvəffəqiyyətli idarəetmə maksimum səmərə ilə nəticələnə bilər. Bu, yalnız insan və maddi resursların doğru şəkildə istifadə olunduğu zaman mümkündür. İnsanlar doğru zamanda doğru işi görməli, layihələr yaxşı planlaşdırılır və icra edilir.

5. Arzuolunan məqsədlərin uğurlu nailiyyəti – burada müvəffəqiyyət anlayışının altında müəyyən ünsürlər mövcuddur. Bunlar sağlam sosial həyat, fiziki, sosial, mənəvi, intellektual və estetik xüsusiyyətlərin inkişaf etdirilməsi kimi hədəflərin əldə olunmasıdır.

Təhsilin idarə olunmasında insan fəaliyyətinə dair əsas prinsiplər aşağıdakılardır:

- İş bölgüsü;
- Səlahiyyət, məsuliyyət;
- İntizam;
- Komanda işi;
- İstiqamətin birliyi;
- Mərkəzləşdirmə;
- Əmr zənciri;
- Kadrların mükafatlandırılması;
- Fərdi marağın ümumi marağa tabe olması;
- Bərabərlik;
- İşçinin səlahiyyət müddətinin sabitliyi;
- Təşəbbüskarlıq.

Təhsilin idarə olunmasının modellərinə isə aşağıdakılar aiddir:

1. Formal model. Struktur, sistemlər, bürokratiya, rasionall və ierarxik modellər təhsil idarəetməsinin formal modellərini təşkil edir. Bu modelə əsasən təşkilatların strukturu ierarxik və əvvəlcədən müəyyən edilmiş məqsədlər əsasında formalaşır. Rəhbərlərin səlahiyyətləri onların rəsmi mövqelərinin məhsuludur. Bu rəhbərlər öz təşkilatlarında razılaşdırılmış siyasətlərin icrasına cavabdehdir. Formal model rəhbərliklə bağlıdır. Təşkilatın bu tərzil vəzifələrin yerinə yetirilməsinə, həmçinin digər təşkilatı üzvlərin fəaliyyətinin asanlaşdırılmasına yönəlmiş konsepsiyaya malikdir. Eyni zamanda rəhbərlik rəhbərlik üslublarının əksəriyyətindən fərqli olaraq vizionu əsas olaraq nəzərdə tutmur. Çünki burada daha yaxşı gələcək arzusunda olmaq deyil, mövcud fəaliyyətləri müvəffəqiyyətlə idarə etmək önəmlidir.

2. Kollektiv model. Burada təşkilatı məqsədlərin seçilməsi, qərarların qəbulu, siyasətin müəyyənləşdirilməsi və formalaşdırılması müəyyən üzvlər arasında müzakirələr vasitəsilə müəyyən olunur. Kollektiv model 3 liderlik üslubu ilə əlaqələndirilir: dəyişim liderliyi, iştirakçı liderlik, paylaşılan liderlik. Dəyişim liderliyi liderin məqsədlərinin üzvlərin məqsəd və səlahiyyətlərinə çevrilməsidir. Buna əsasən şəxsi öhdəliklərin və məqsədlərin əldə edilməsi üçün daha böyük imkanların olması təşkilatın məhsuldarlığını artıracaqdır. İştirakçı liderlik daha çox demokratik üsullara əsaslanır. Hər bir üzvün qərar vermə prosesində iştirak etməsi onu ayıran əsas ünsürdür. Paylaşılan liderlik isə son illərdə təhsilin idarə olunmasında xüsusilə istifadə olunur. Burada Müxtəlif sahələrdə peşəkarlaşmış şəxslər bir-birindən asılı olmadan, eyni zamanda əməkdaşlıq edərək qərarların qəbulu prosesində iştirak edirlər.

3. Siyasi model. Təhsil siyasəti və qərarlarında ittifaqların yaranması yolu ilə həyata keçir. Bu modeldə münaqişə təbii bir fenomendir. Eyni zamanda hakimiyyət formal lider yerinə daha yüksək səviyyədə hakimiyyətə malik olan koalisiyalara aiddir. Bu model təhsil sferasında XX əsrin sonlarında tətbiq olunmağa başladı. Model siyasi prosesdə beş mərhələdən ibarətdir: sosial struktur, maraqların ifadə edilməsi, qanunvericiliyin dəyişdirilməsi, siyasətin formalaşdırılması və siyasətin icrası. Təhsil qrupları içərisində hər hansı bir

münaqişədə digər alt qruplar üzərində qələbə qazanacaq amillərə isə mövqe gücü, fərdi güc, təcrübənin nüfuzu, mükafatların və resursların idarə olunması aiddir.

4. Subyektiv model. Bu model əsasən bütün təşkilatdan çox təşkilatın fərdi üzvlərinin məqsədlərini vurğulayır. Təşkilatın məqsədləri konsepsiyası bu perspektivə əsasən rədd edilir. Təşkilatın üzvləri mənşəyindən, inancından, dəyərindən və təcrübəsindən əldə edilmiş anlayışları əks etdirən mürəkkəb qurumlar kimi təsvir olunur. Subyektiv model əsasında xarici mühitlə əlaqələr həssas sayılır.

5. Qeyri-müəyyənlik modeli. Təşkilati həyatın qarışıqlığı, qeyri-sabitlik, qeyri-müəyyənlik və gözlənilməzlik, məqsədlərin aydın olmaması və problemlə texnologiyanın olması bu modelin əsas ünsürləridir. Modelə əsasən bu ünsürlər üzvlərin qərar qəbul etmə prosesində sıx iştirakına gətirib çıxarır.

6. Mədəni model. Bu model əsasında ideyalar, inanclar, normalar, dəyərlər və ənənələr kimi bəzi konsepsiyalar təşkilatın mərkəzi hesab olunur. Üzvlər digər üzvlərin davranışlarına uyğun davranır.

1.2. Təhsildə keyfiyyət anlayışı, funksiyaları və idarə olunması mexanizmi

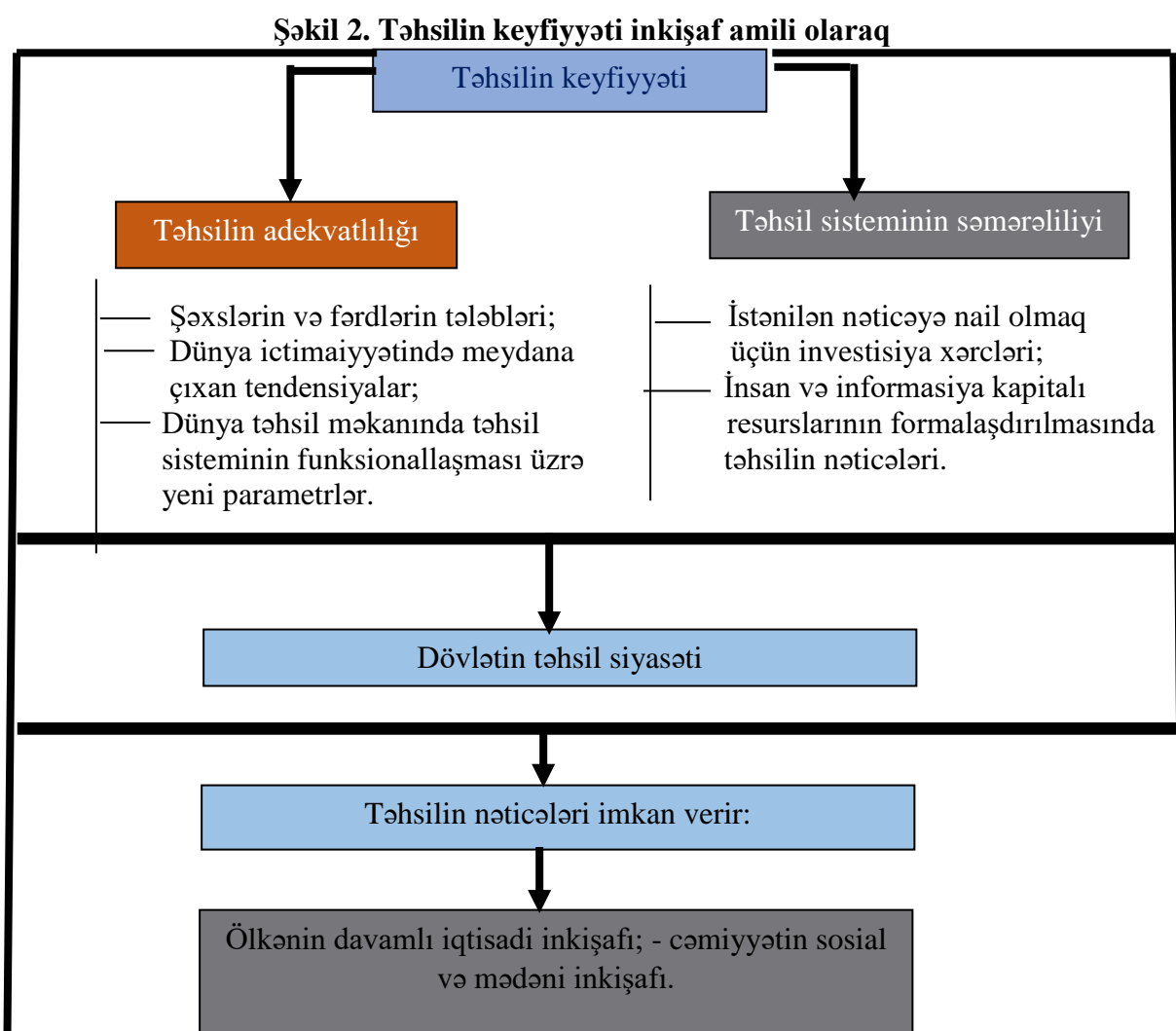
Keyfiyyət anlayışı müxtəlif dövrlərdə alimləri və tədqiqatçıları maraqlandırmışdır. Müasir dövrdə keyfiyyət ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını təmin edən əsas göstəricilərdən biri kimi göstərilir. Keyfiyyət iqtisadiyyatın mükəmməlliyi kimi də görülə bilər. Daim inkişaf edən cəmiyyətin tələblərini keyfiyyət göstəricisi olmadan qarşılamaq mümkün deyildir.

Keyfiyyətin idarə olunması isə, istehsalın planlaşdırılmasından son məhsulun satışı və daha sonra xidmət də daxil olmaqla bütün mərhələləri əhatə edən sistemli prosesdir. Buraya keyfiyyətin planlaşdırılması, təminatı, nəzarəti və yaxşılaşdırılması aiddir.

Təhsildə keyfiyyət dedikdə isə beynəlxalq səviyyədə keyfiyyət göstəricilərinin təhsil sferasında əks etdirilməsi anlaşılır. Keyfiyyətin idarə olunması prosesi təhsildə daima inkişaf yönümlü idarəetməni tələb edir. Təhsilin

inkişafı və iqtisadiyyatın qloballaşması dünya səviyyəsində təhsilin önəminin artmasına səbəb olmuşdur. Bu dəyişiklik ölkələri rəqabətə davamlı bir təhsil sistemi yaratmaq və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən təhsil standartları qəbul etməyə məcbur etmişdir. Əksər ölkələrdə keyfiyyətə zəmanət mexanizmlərinin inkişafı üçün müəyyən qurumlar yaradılmışdır.

Təhsilin keyfiyyəti bir universitet sistemində akademik həyatın bir hissəsini təşkil edən bütün funksiyaları və fəaliyyətləri əhatə edən bir konsepsiyadır. Buna görə də keyfiyyətin qiymətləndirilməsi üçün tələbələrin, müəllimlərin, infrastrukturun, tədris prosesinin və resursların keyfiyyəti nəzərə alınmalıdır.

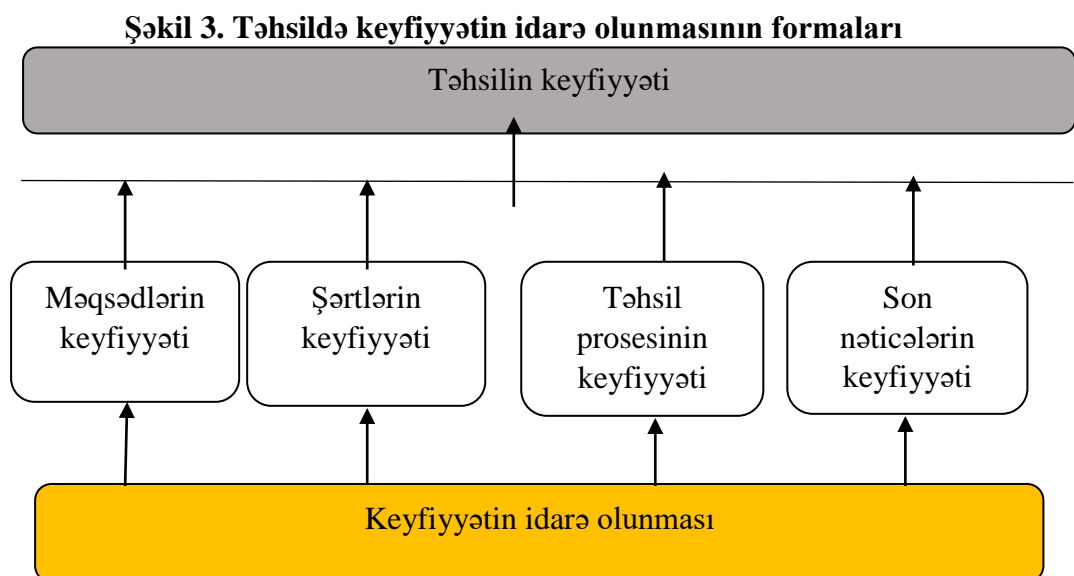
Mənbə: infourok.ru – Управление качеством образования.

Təhsildə keyfiyyət nəticələrə əsaslanır. Keyfiyyət nəticələri baxımından qiymətləndirilməlidir. Keyfiyyət göstəricilərinə sahib olmaq üçün sərbəstlik və ədaləti qiymətləndirmək, elastikliyi təmin etmək, tənqidi və analitik olmaq, savadlı

və dünyagörüşlü olmaq lazımdır. Eyni zamanda empatiya etməyi bacarmaq və cəmiyyətdə sosial, siyasi və iqtisadi cəhətdən iştirak etmək də gərəklidir. Yaxşı təhsil almış biri bilikli bir istehlakçı, qayğıkeş və bacarıqlı bir şəxsdir. Şəxsi azadlıq və ictimai məsuliyyət arasında bir tarazlıq yarada bilər, digər insanlara və mədəniyyətlərə hörmət etməyi bacarar. Bu standartlar keyfiyyət standartları daxilindəki təhsili anlamağa kömək edir.

Təhsil bir paradigma dəyişikliyindən keçməlidir. Köhnə norma və inanclara meydan oxunmalıdır. Qurumlar daha az resursla işləməyi bacarmalıdır. Təhsil mütəxəssisləri tələbələrin qlobal iqtisadiyyatla rəqabət edə bilmələri üçün ehtiyac duyduqları bacarıqları qazanmalarına və ya inkişaf etdirmələrinə kömək etməlidirlər. Rəhbərlər, müəllimlər və personal liderlik, komanda işi, əməkdaşlıq kimi göstəricilərə sahib olduqda təhsilin keyfiyyəti artacaqdır.

Dünyada sosial ehtiyaclardakı sürətli dəyişikliklər keyfiyyətin ölkələrin əsas məqsədlərindən biri olmasına gətirib çıxarmışdır. Təhsilin inkişafı və iqtisadi fəaliyyətlərin qloballaşmasıyla birlikdə təhsil beynəlxalq səviyyədə böyük bir problemə çevrilmişdir. Bu vəziyyətlə mübarizə apara bilmək üçün beynəlxalq olaraq qəbul edilə biləcək standartlarda təhsil keyfiyyətini təmin etmək üçün ölkələrə təzyiq göstərildi. Nəticədə bir çox ölkə keyfiyyətin inkişafı üçün fəaliyyətə başladı və bir çox ölkə hələ də inkişaf prosesindədir.

Mənbə: Управление качеством образования – Яковлев Е.В, 2000.

Təhsilin idarə olunması prosesi planlaşdırma, tətbiq etmə və nəzarət olmaqla 3 əsas funksiyadan ibarətdir. Rəhbərlər bu funksiyaları məqsəd və hədəflərə çatmaq üçün istifadə edir.

İdarəetmə funksiyaları haqqında bir çox yanaşma mövcuddur. Müxtəlif müəlliflər heyətin, yeniliklərin, büdcələrin idarə olunması, hesabatların hazırlanması, motivasiya etmə kimi funksiyalardan da bəhs edir. Biz isə daha əvvəl yazdığımız üç funksiyanın üzərində dayanacağıq.

1. Planlaşdırma. Planlaşdırma təhsilin idarə olunmasının ilk addımıdır. O, bir təşkilatın gələcəyini təxmin etmənin rəasional və sistemətik yoludur. Eyni zamanda gələcəkdəki fəaliyyət prosesini formalaşdıraraq dəyişimə hazırlıq prosesidir.

Planlaşdırma hədəflərin müəyyənləşdirilməsi və bu hədəflərə çatmaq üçün həyata keçiriləcək fəaliyyətlərə qərar vermə prosesidir. Bu proses müddətində rəhbər təşkilatı aktiv və səmərəli şəkildə idarə etməyə çalışır.

Planlaşdırma həyata keçiriləcək fəaliyyətlərin nəticələrini təxmin etmək üçün hazırlıq mərhələsidir. O, hədəfləri və onları əldə etmək üçün hansı üsullardan istifadə edilməli olduğunu müəyyən edə bilər.

Planlaşdırma prosesi davamlı və pilləli fəaliyyətlərdən ibarətdir. Bir və ya bir-neçə fəaliyyət ola bilər və onlar bir-birlərini dəstəkləyə bilərlər. Biri digərini bəilirləyir. Bu prosesdə hansı hərəkətlərin gerçəkləşəcəyi bəilirlənir. Planların formalaşdırılması bəzi bəilirsiz ünsürlərdən ibarət ola bilər. Çünki gələcəkdə gerçəkləşə biləcək bütün maneələr ən uyğun texnikaların seçilməsində dəqiq olaraq proqnozlaşdırıla bilmir. Gələcək tam və dəqiq olaraq təxmin edilə bilməz, Çünki ehtimallar hər zaman mövcud olmuşdur. Uğursuzluqların yaranması zamanı optimallaşdırma proqnozu ortaya çıxır.

Planlaşdırma funksiyasının 4 əsas xarakteristikası mövcuddur. İlk olaraq planlaşdırma gözləniləndir. Başlamadan əvvəl necə və nə ediləcəyinə qərar verilir. İkinci, hədəfə yönəlir. Üçüncü, arzu olunan gələcəkdəki nəticələrə yönəlir. Və dördüncü, hər zaman gələcəyə yönəlir. Gələcəkdə alınacaq qərarları ehtiva edir.

Planlaşdırma uyğunlaşdırıla bilən, elastik və elmi əsaslı olmalıdır. O, təhsil prosesində hər kəs tərəfindən mənimsənməli, hər cür ehtimalı proqnozlaşdırmaq üçün elastik olmalı və doğru informasiyaya əsaslanmalıdır.

2. **Tətbiq etmə.** Planları hər zaman gerçək hərəkətlərə uyğunlaşdırmaq lazımdır. Bu prosesin daxilində təşkil etmə, kommunikasiya qurmaq, personal yaratmaq, idarə etmək, koordinasiya etmək və motivasiya etmək vardır. Rəhbər işçilər arasında əlaqə qurmalı, onları motivasiya etməyi bacarmalıdır.

a) **Təşkil etmə.** Təşkil etmə resurs toplama, bu resursların düzənli istifadəsini təmin etmək və qurumsal hədəflərə çatmaq üçün vəzifələri müəyyən etməkdir. Buraya hansı vəzifələrin yerinə yetiriləcəyi, vəzifələrin necə qruplaşdırılacağı, vəzifələrdən kimlərin məsul olduğu və kimlərin qərar verəcəyi daxildir. Təşkil etmə insan resurslarını bir araya gətirmək və təşkilati hədəfə çatmaqdan ibarət bir prosesdir. Bir universitet misalında baxsaq, tələbələrin səmərəli bir şəkildə təhsil almalarını təmin etmək üçün müəllimlərin, personalın, binaların və tədris materiallarının birləşməsi lazımdır. Maksimum müvəffəqiyyətə çatmaq üçün təşkil etmə prosesinin düzgün təmin edilməsi gərəklidir.

Təşkil etmənin əsas prinsipləri aşağıda vurğulanmışdır:

- ✓ Obyektivlik prinsipi. Hər qurum məqsəd və hədəflərinə çatmağa çalışır;
- ✓ Peşəkarlıq prinsipi. İş bölgüsündə işçilərin peşəkarlığı diqqətə alınmalıdır;
- ✓ Anlayış prinsipi. Hər mövqenin vəzifə və öhdəlikləri dəqiq açıqlanmalıdır;
- ✓ Yazışma prinsipi. Hər mövqe üçün vəzifə və öhdəliklər yazılmalıdır;
- ✓ Səmərəlilik. Təşkilati quruluş təsirli bir şəkildə işləməli və hədəflər minimum xərclə gerçəkləşməlidir;
- ✓ Sadəlik. Təşkilatın quruluşu mümkün olduğu qədər sadə olmalıdır;
- ✓ Çeviklik. Qurum dəyişən şərtlərə uyğunlaşdırıla bilməlidir;
- ✓ Tarazlıq. Fərqli mövqelərdəki insanların peşəkarlığı və maliyyə resursları tarazlanmalıdır;
- ✓ İstiqamətin birliyi. İnsanlar eyni hədəfə və eyni plana sahib olmalıdır;
- ✓ Şəxsi bacarıqlar. İşçilərdən optimal performans alınma bilməsi üçün doğru insanların işə alınması, onların təhsili və yetişdirilməsi ön planda tutulmalıdır.

b) İstiqamətləndirmək. Hədəfə çatmaq üçün insanlar arasında iş birliyinin təmin edilməsidir. Bu proses təhsil personalının təşkilati hədəflərin gerçələşdirilməsinə təsirli və məhsuldar bir fayda vermək üçün motivasiya edildiyi prosesdir.

İstiqamətləndirmək bəzi təşkilati bağlılıqlar gərəkdir. Təşkilati hədəflərin fərdlərin və qrupların hədəfləriylə inteqrasiyasına ehtiyac yaranır. Rəhbərlərin son dərəcə diqqətli olmağa məcbur olduğu həssas qərarlar qəbul olunmalıdır.

İstiqamətləndirmənin üç əsas növü vardır. Birinci demokratik liderlikdir. Burada bütün fərdlər qərar vermə prosesində aktiv iştirak edirlər. İkinci sərbəst idarədir. Lider, rəhbər və ya məsləhətçi qərar vermə prosesində aktiv iştirak etmir. Üçüncü isə avtokratik və ya diktator yönləndirmə. Lider bütün hakimiyyəti qurur və idarə edir.

3. Nəzarət. Bəzən təşkilatın quruluşu ilə irəliləyən zamanlardakı hədəfləri fərqli ola bilər. Bundan başqa müəyyən dövrlərdə hədəflərdən kənarlaşmalar da ola bilər. Belə anlarda nəzarət hədəflərdən kənarlaşmamaq üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Nəzarət fəaliyyətlərin doğru və ya yalnız irəlilədiyi anlarda istifadə olunur. Fəaliyyətlər bildiyimiz kimi planlaşdırmaya uyğun şəkildə irəliləməlidir. Əgər uyğun olmayan bir vəziyyət olarsa müdaxilə edilməlidir.

Nəzarət prosesində 4 addım vardır. İlki standartların bəirlənməsi, ikincisi performansın ölçülməsi, üçüncü performans və standartların müqayisəsi və dördüncü gərəkli düzənləmələrin yerinə yetirilməsi.

Effektiv nəzarət sisteminin əsas xarakteristikaları aşağıdakılardır:

- ✓ Dəqiqlik. Təsirli idarə etmə üçün doğru tarix və informasiya verilməlidir;
- ✓ Aktualıq. Proseslərə doğru zamanda reaksiya verilməlidir;
- ✓ Çeviklik. Dəyişikliklərə uyğunlaşmaq lazımdır. Ehtiyac duyulduğunda nəzarət sistemi dəyişdirilə bilməlidir;
- ✓ Qəbul olunanlıq. Yaxşı bir nəzarət sistemi bundan təsirlənən insanların tamamilə anladığı və qəbul etdiyi bir sistemdir;

- ✓ İnteqrasiya. Quruluş dəyərləri və mədəniyyəti təşkilata inteqrasiya olunmalıdır;
- ✓ İqtisadi imkanlar. Təşkilatın xərcləri və ehtiyacları tarazlaşdırılmalıdır;
- ✓ Stratejik yerləşdirmə. Nəzarət zaman və maddi xərclərin daha çox olduğu sahələrə yönəlməlidir;
- ✓ Düzəldici fəaliyyət. Kənarlaşmaların müəyyən olunmalı və həll olunmalıdır;
- ✓ İstisnaya vurğu. Doğru nəzarət sistemləri istisna prinsipiylə işləyir. Bu şəkildə rəhbərlik sadəcə önəmli kənarlaşmaları görə bilir.

Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasında əsas məqamlardan biri hədəflərin doğru seçilməsidir. Hədəflər ümumi olaraq 3 kateqoriyada birləşdirilə bilər:

- a) Sosial Mükəmməllik. Sosial normativlər bir cəmiyyətin əsasını təşkil edir və onun uzun ömürlülüyünü təmin edir. Ona görə də, öncəliklə fərqli əhali qruplarını diqqətə alaraq ideal hədəflər müəyyən olunmalıdır;
- b) Milli Mükəmməllik. Ölkənin bütün vətəndaşlarına bir bütün olaraq baxmaq qəbul olunmazdır. Bir regiondakı islahatın plansız bir şəkildə eynilə başqa bir regionda tətbiqi uğursuzluqla nəticələnəcəkdir;
- c) Akademik Mükəmməllik. Əsasən akademik təhsilin nəticələrinə fokuslanır. Burada təhsilin nəticəsinin iqtisadiyyat, məşğulluq, karyera inkişafı və başqa sahələrdə nə dərəcədə əks olunduğuna diqqət edilir. Keyfiyyətin idarə olunması işəgötürənin ehtiyacının analizini, ehtiyaca uyğun olaraq kursların təşkili, milli və beynəlxalq ehtiyacları uyğun sahələrdə təhsilin keyfiyyətinin inkişafını təmin edir.

Təhsilin keyfiyyəti təhsil sisteminin məqsədi, təhsilin öyrənilməsi, sosial vəzifə, işə hazırlıq və vətəndaşlığı təmin etməlidir. Təhsil sistemindən əlavə vəzifələr də gözlənilir. Bununla bağlı olaraq keyfiyyət vizionumuzu dəyişərkən, mövzu ilə əlaqədar dörd əsas meyl aşağıdakılarla bağlıdır:

1. Cəmiyyətin qlobalaşması – beynəlxalq dəyərlər sisteminin ortaq bir hissəsini gətirəcəkdir. Lokal və milli mədəni şəxsiyyətlə birlikdə tolerantlıq, həmrəylik və insan hüquqlarının beynəlxalq əxlaqi dəyərləri diqqətə alınmalıdır. Bu vəziyyətdə təhsil sistemi hədəflərini və vizionunu dəyişdirmiş olur.

2. Sürətli elmi və texnoloji inkişaf – sürətli təkamül, elm və texnologiyadakı ilərləyiş, informasiya və kommunikasiyanın beynəlxalq inkişafının birləşməsi təhsilin keyfiyyəti vizionunda saysız nəticələrə səbəb olur.

3. Səlahiyyətlərin paylanılmasında dəyişikliklər – son illərdə başlıca tendensiyalardan biri dövlətin təhsil sistemindəki monopolist səlahiyyətlərini itirməsi və onun rolunun dəyişməsidir.

4. Təhsildə keyfiyyət – təhsildə ən önəmli böhran keyfiyyətdir. Bu böhran sadəlikdən uzaqdır və ən şiddətli olduğu dövrlərdə belə müxtəlif imkanlara sahibdir. Bundan əlavə inkişaf etməkdə olan ölkələrin universitetləri çox zaman Amerika universitetləri tərəfindən bəirlənən qızıl standartlarla münaqişə vəziyyətində qalır.

1.3. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının əsas istiqamətləri

Doğru təhsil prosesini müəyyən etməkdən əlavə, universitetlər, kolejlər və məktəblərdə idarəetmə bacarıqları və tətbiqini yaratmaq da önəmli yer tutur. Qurumların ümumi keyfiyyətinə təsir edən müəyyən idarəetmə istiqamətləri vardır:

a) Qurumsal liderlik – Bu, müəllimlərin keyfiyyətin vizionunu anlama səviyyəsini göstərir. Bu xüsusiyyət sadəcə rəhbərlər və ya rektor, dekan üçün deyil, eyni zamanda müəllimlərin siniflərində liderlik edə bilmələri üçün də gərəklidir. Qurumlarının keyfiyyətini inkişaf etdirmək üçün uzun müddətli hədəflər bəirləyən, prosesləri dəyərləndirən və keyfiyyət hədəflərinə bağlı olan müəllimlər və idarəçilərlə əlaqəli xüsusiyyətdir. Hər müəllim və qurum başçısı təhsilin keyfiyyətindən məsul tutulmalıdır. Bu cür liderlik komanda işi, uzun müddətli keyfiyyət hədəfləri, ortaq cəhd, uyğun təhsil, doğru siyasət olmadan müəllim və rəhbərlik tərəfindən davam etdirilə bilməz.

b) Keyfiyyətin administrasiyası – Administrasiyanın funksiyası iki səviyyədə önəmlidir. Qurumsal və sinif. Rəhbərlər və ya məmurlar qurumsal idarəetməni gerçəkləşdirir, müəllimlər isə sinifi idarə edir. Keyfiyyətin administrasiyası aşağıdakılardan ibarətdir:

- Dərslik, bina, masa və s.;

- Qurum binası, kitabxana, laboratoriya və s.;
- Müəllimlərin və tələbələrin intizam və etik qaydaları;
- Tədris proqramına uyğunluq;
- Standart iş prosedurası və qurum siyasətinin sənədləşdirilməsi.

c) Keyfiyyətdən əminlik çərçivəsi – Bu, 3 təməl prinsip üzərində işləyir. Keyfiyyətin planlaşdırılması, keyfiyyəti və keyfiyyətə nəzarəti ölçmə və keyfiyyəti artırma cəhdləri. Təhsil qurumlarında başlıca fəaliyyətlər bunlardır:

- performans ölçümü üçün göstəricilər hazırlamaq;
- bu göstəriciləri toplamaq və analiz etmək;
- əsas səbəblərini düzəltmək üçün zaman ayırmaq;
- keyfiyyəti artırmaq;
- prosedurları inkişaf etdirmək və gözdən keçirmək;
- daxili keyfiyyət monitorinqi;
- akademik standartlar yaratmaq;
- sistemlərin sənədləşdirilməsi;
- insan resurslarının idarə olunması (müəllimlər və qurumsal personal);
- mükafatlandırma proqramları.

Üç tip keyfiyyət modeli dünya səviyyəsində məşhurlaşmışdır:

1. **Fakültənin keyfiyyəti.** İxtisaslı müəllim keyfiyyətli müəllim mənasına gəlmir. Yüksək ixtisaslı təhsilin dərəcələrini göstərir. Amma bu nadir hallarda mövzunu təsirli şəkildə öyrədə biləcəyini göstərir. Bir müəllimin yaxşı ola bilməsi üçün mövzunun yanında bir çox sahədə də bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə ehtiyac vardır.

İş dünyası baxımından önəmli müəssisələrin əsas sərvəti insan resurslarının keyfiyyətidir. Bu təhsil qurumları üçün daha doğrudur. Müəllimlərdən sadəcə bacarıqlar deyil, eyni zamanda sosial maraqlara bağlı keyfiyyətin zərurətlərini göstərən iştirak və etik dəyərlər tələb olunur. Kadrların keyfiyyətində nəzərdə tutulur:

- ❖ Sosial vəziyyət;

- ❖ Genderlə bağlı bərabərsizliyi azaltma istəyi;
- ❖ Kadrları ləyaqət prinsipi əsasında idarə etmək;
- ❖ Cəmiyyətdə rolunu yerinə yetirmək üçün lazım olan təhsili təmin etmək;
- ❖ Cəmiyyətin dəyişməsi üçün tədqiqatçıların işlərinin təşviq olunması.

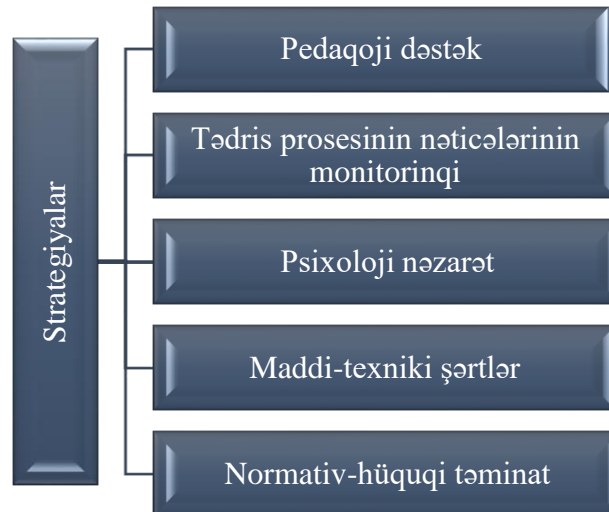
2. **İmtahan keyfiyyəti və qiymətləndirmə.** Təhsilin və qurumun keyfiyyəti müəllimlərin, tədris proqramı, tədris materialları, metodologiya, avadanlıq və fiziki qurğuların keyfiyyəti ilə bağlıdır. Bu faktorların təhsilin keyfiyyəti üzərindəki gerçək təsirinin etibarlı araşdırma ilə müəyyənləşdirilə biləcəyi anlaşılmalıdır. Müəllimlərin və tələbələrin performans nəticələri sadəcə imtahan nəticələrinə əsaslanır.

İmtahanın keyfiyyətinə təsir edən dörd əsas istiqamət vardır:

- ✓ Planlama: dərslər planları, müstəqillik, dil, gizlilik və s.;
- ✓ Etibarlılıq - imtahanların ehtiyac duyulanı ölçməsinə təmin edir;
- ✓ Rəhbərlik – təsirli bir şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir;
- ✓ Nəticələrin uyğun statistika texnikaları ilə analizi.

3. **Çıxış keyfiyyəti (tələbələr).** Millətin çökməsinin qarşısının alınması üçün təhsil düzgün şəkildə qurulmalı və lokal və milli səviyyədə bütün təhsil müəssisələrində təmiz və dürüst təhsil təmin olunmalıdır.

Şəkil 4. Qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün müəyyən edilmiş strategiyalar

Mənbə: Управление качеством образования – Яковлев Е.В, 2000.

Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasında əsas prioritetlər:

- Təhsil proqramlarının çoxvariantlılığı;

- Əlavə xidmətlərin spektrlərinin genişləndirilməsi;
- Pedaqoji xidmətlərin adekvatlığı və müxtəlifliyi;
- Fəaliyyət formalarının və növlərinin müxtəlifliyi;
- Pedaqoqların motivasiyası və klasifikasiyası.

Gələcəyin önəmli resursları olan tələbələrin keyfiyyətinin təmin olunması üçün bütün problemlərinə diqqət yetirilməlidir. Eyni zamanda təhsil zəncirinin kəsilməzliyinin təmin olunmasına nəzarət edilməlidir.

Ali təhsil müəssisələrində keyfiyyət sisteminin strukturunun müəyyənləşdirilməsi aşağıdakıları özündə birləşdirir:

- ✓ universitetin təşkilati strukturu çərçivəsində keyfiyyət sahəsində kadrların məsuliyyəti və səlahiyyətləri;
- ✓ universitetdə istehsal olunan məhsul və göstərilən xidmətin keyfiyyətini müəyyənləşdirən əsas və teminedici proseslər;
- ✓ keyfiyyət sistemi sənədlərinin strukturu (keyfiyyət üzrə təlimatlar, sənədləşmə prosedurları, iş qaydaları və s.).

Təhsildə keyfiyyətli idarəetmə sisteminin yaradılması aşağıdakı vəzifələrin ardıcıl həllini tələb edir:

- təhsilin keyfiyyəti sferasında məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi;
- əmək bazarının tələblərinin və potensial işəgötürənlərin müəyyənləşdirilməsi;
- əsas proseslər dəstəsinin hazırlanması;
- təhsil müəssisəsinin fəaliyyətini və inkişafını təmin edən idarəedici proseslərin metodlarının işlənilib hazırlanması və uyğunlaşdırılması;
- keyfiyyətli idarəetmə sisteminin sənədli rəsmiləşdirilməsinin həyata keçirilməsi;
- daxili audit vasitəsilə monitoring proseslərinin həyata keçirilməsi.

Təhsildə keyfiyyətin idarə edilməsinin inkişaf istiqamətləri kimi aşağıdakıları nəzərdən keçirmək olar:

- ❖ Vahid təhsil məkanının formalaşdırılması;

- ❖ Təhsil müəssisələrinin məzunlarının rəqabət qabiliyyətliliyinin və sosial uğurlarının müasir cəmiyyətə uyğunlaşma bacarığı ilə təmin edilməsi;
- ❖ Mühüm qərarlar qəbul etmək üçün təhsil xidmətinin istehlakçılarının məlumatlılıq dərəcəsinin artırılması (davamlı təhsil, məşğulluq üzrə);
- ❖ Təhsil sisteminin əmək bazarının mövcud ehtiyaclarına yönəldilməsi;
- ❖ Tələblərin dəyişən xarakterinə vaxtında uyğunlaşmaq vasitəsilə təhsil sisteminin çevikliyinin təmin edilməsi;
- ❖ Təhsil sistemində əsaslı idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi, təhsil sistemlərinin inkişafında idarəçilik və mobilliyin yaxşılaşdırılması, təhsil müəssisələrinin inkişafının proqnozlaşdırılması.

Şəkil 5. Ali təhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması sisteminin qurulmasının əsas mərhələləri

Mənbə: Управление качеством образования – Яковлев Е.В, 2000.

Beləliklə, təhsilin keyfiyyəti təhsil müəssisəsinin kollektiv əməyinin nəticəsidir. Müasir dövrdə hər bir müəssisənin fəaliyyətinin keyfiyyəti həyata keçirilən təhsil xidmətlərinin nə dərəcədə təlim alanların şəxsiyyətinin inkişafını təmin etməsindən və cəmiyyətin təhsil qarşısında qoyduğu vəzifələrin yerinə yetirilməsindən asılıdır.

II Fəsil TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN İDARƏ OLUNMASI ÜZRƏ MÜASİR TENDENSİYALAR

2.1. Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması xüsusiyyətləri

Şərqdə təhsilli və bilikli insanlara hər zaman böyük önəm verilmişdir. Belə insanlara hörmət mənasında “Mirzə” adıyla müraciət edilirdi. Bu tendensiya müsəlman şərqində də davam edirdi. Təhsilli olmaq hər bir dövrdə hər zaman üstünlük hesab edilmişdir. “Beşikdən qəbrə qədər öyrənin” demişdir- Məhəmməd Peyğəmbər(s.ə.v).

Belə ki, hərtərəfli bilikli insanlar hər zaman dövrünün hökmdarlarının ən yaxın məsləhətçiləri olmuşdur. Buna misal olaraq, Səlcuq dövlətinin hökmdarları Alp Arslan və Məlikşahın vəziri, “Siyasətnamə”-nin müəllifi olan Nizamülmülkü, yaxud, Qarabağ xanı İbrahim xanın vəziri, məşhur şair Mirzə Pənah Vaqifi göstərmək olar. Xalq isə onların əsərlərini gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlayırdı: Nizami, Xəqani, Tusi, Biruni, İbn Sina və başqalarının əlyazmalarının kalliqrafik formada yenidən yazılması bir çoxları üçün ömür boyu vəzifə olmuşdur.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanın ilk məktəbləri haqqında məlumat X əsrə aiddir. Ərəb fəthindən sonra (VII əsr) İslamı yaymaq üçün məscid nəzdində məktəblər açılmışdır. XI əsrdən etibarən isə məktəblərdə fars dilinin tədris başlanıldı. X-XI əsrlərdə bəzi böyük məscidlərin nəzdində (Təbriz, Naxçıvan, Bərdə, Gəncə, Şamaxı) mədrəsələr yaradıldı. Bu məktəblər savadlılığın yayılmasında əhəmiyyətli rol oynayıblar; belə ki, tanınmış şairlər və mütəfəkkirlər burada təhsil alıblar : Əbu əl-əla Gəncəvi, Məhsəti Gəncəvi, Xəqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, Nəsirəddin Tusi, Nəsimi, Füzuli, Vaqif və s. XIV əsrdə Təbrizdə dövlət xadimi Rəşidəddin və Azərbaycanın təbibisi Mahmud İbn İlyasın təşəbbüsü ilə “Sağlamlıq evləri” (“Dar-üş-Şəfa”) – təhsil və tibbi müəssisələr şəhəri yaradıldı. Daha sonralar isə məktəb və mədrəsələrin məscidlərdən ayrı açılmasına başlanıldı. 1647-ci ildə Təbrizdə 47 mədrəsə və 600 məktəb, Şamaxıda 7 mədrəsə və 47 məktəb yerləşmişdir.

XIX əsrin əvvəllərində Rusiya imperiyasının tərkibinə daxil olan Şimali Azərbaycanda rusdilli ibtidai məktəblər açılmışdır. İlk qəza məktəbləri 1830-cu

ildə Şuşada, sonra Şəki (1831), Bakı (1832), Gəncə (1833), Şamaxı və Naxçıvan (1837), Kuba və Ordubad (1856), Zaqatalada (1862) təşkil olunmuşdur. 1870-ci ilə qədər bu məktəblərin sayı çox yavaş-yavaş artırdı, burada azərbaycanlıların sayı isə cüzi miqdarda olmuşdur. Çünki müsəlman üləmalarının təzyiqi altında, insanlar öz uşaqlarının rusdilli məktəblərdə oxumasından imtina edirdi.

1865-ci ildə Bakıda (1874-cü ildən bəri “Realnı məktəb”) realnı gimnaziya və qızlar gimnaziyası açılmışdır. 1887-ci ildə isə Azərbaycanda rus-tatar ibtidai məktəbləri yarandı. XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda 240-dən çox rus-azərbaycan məktəbləri açılmışdır. Dərslərin rus dilində tədris olunduğu məktəblərdən fərqli olaraq, bu məktəblərə azərbaycanlılar qəbul olunurdu və rus dili ilə yanaşı, azərbaycan dili də əhəmiyyətli dərəcədə tədris edilirdi. Bu dövrdə qəza məktəbləri ilə yanaşı, aralarında doğma dillə tədris olunan yeni metodikalı özəl və ictimai məktəblər də yaradılmışdır. Yeni metodik məktəblərin təşkili istiqamətində fəaliyyətə məşhur tanınmış maarifçilər Zərdabi, N. Vəzirov, M. Şahtaxlı, S.Mehmandarov, A.Haqverdiyev və başqaları rəhbərlik etmişdir.

1917-ci ilin noyabrında Sovet hakimiyyəti Bakıda elan edildi. Bundan sonra 1918-ci ildə Bakı Xalq Komissarları Şurası öz doğma dilində ümumi pulsuz təhsilin tətbiqi ilə bağlı bəyanat yayımlandı; proqram və dərsləklərin hazırlanması üçün Xüsusi Komissiya yaradıldı. 1918-ci ildə, Azərbaycan Demokratik Respublikası (ADR) elan edildikdən sonra, hökumət tərəfindən verilmiş ilk fərmanlardan biri, Dövlət Universitetinin yaradılması və gənclərin ölkədən kənarında dövlət fondları hesabına təhsil alması, həmçinin, demokratik prinsiplər çərçivəsində ictimai təhsil üzrə milli siyasətin həyata keçirilməsi idi.

1930-cu illərin əvvəlindən böyük şəhərlərdə, 1935-ci ildən etibarən isə hər yerdə ümumi 7 illik təhsil tətbiq olunmağa başlandı. Orta məktəblərin şəbəkəsi genişlənməyə başladı. Böyüklər üçün məktəblər və kurslar (1927) meydana gəldi. 1936-cı ildən Azərbaycan dili və ədəbiyyatı istisna olmaqla, əsas predmetlərin tədrisi RSFSR (Azərbaycan SSRİ arasında müqavilə) proqramlarına uyğun olaraq həyata keçirildi. İkinci Dünya Müharibəsi dövründə məktəblərin şəbəkəsi bir az azaldı, lakin sonrakı illərdə tamamilə bərpa edildi. 1951-ci ildə Azərbaycanda

ümumi 7 illik təhsilə, 1960-cı illərin əvvəllərində isə ümumi 8 illik təhsilə keçid tamamlandı. 1970-ci illərin ortalarında isə ümumi orta təhsil tətbiq olundu.

1988-89 tədris ilində Azərbaycanda 1,3 milyon şagird var idi. Orta məktəbdə oxuyanların 79% -i Azərbaycan dilində, 18% -dən çoxu isə rus dilində təhsil alırdı. 84 ədəd axşam və qiyabi məktəblərdə 25,9 min nəfər oxuyurdu. Zehni və fiziki əlilliyi olan uşaqlar üçün 17 məktəb (4,5 min şagird), 5 uşaq evi (450 nəfər), xüsusi təhsil şəraitinə ehtiyacı olan (təxminən 90 nəfər) gənclər üçün xüsusi məktəb və peşə məktəbləri olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin fəaliyyətini tənzimləyən əsas qanunvericilik aktı 2009-cu ildə qəbul edilmiş Təhsil haqqında qanundur. Ondan öncə isə 1999-cu ildə “Təhsil haqqında” qanun qəbul olunmuşdur. 1993-cü ildə isə Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyevin sayəsində 11 illik icbari ümumi orta təhsilə keçildi. Bundan sonra “Təhsil Qanunu” –nun yeni layihəsi ümumxalq müzakirəsinə qoyuldu. Beləliklə, 1999-cu ildən etibarən təhsil quruculuğu konsepsiyası hazırlanaraq icra edilməyə başlandı.

Əsaslı Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş təhsil strategiyası indiki dövrdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Respublikamızın təhsil siyasətində önəmli addımlar atılır, inkişaf proqramları həyata keçirilir, təhsilin davamlı inkişafına dair əsaslı tədbirlər görülür.

Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemi aşağıdakı elementləri əhatə edir:

- ✓ məktəbəqədər təhsil;
- ✓ ümumi təhsil:
- ✓ ibtidai təhsil;
- ✓ ümumi orta təhsil;
- ✓ tam orta təhsil.

Xüsusi peşə təhsili:

- ✓ peşə - texniki təhsil;
- ✓ orta xüsusi təhsili;
- ✓ ali xüsusi təhsil.

Ali təhsil:

- ✓ bakalavr;
- ✓ magistratura;
- ✓ doktorantura.

Ümumi təhsil üç səviyyədən ibarətdir:

- ✓ İbtidai təhsil: 4 il, 6 yaşdan 10 yaşadək (1-4 siniflər);
- ✓ Əsas təhsil: 5 il, 10 yaşdan 15 yaşadək (5-9 siniflər); sonunda əsas təhsil sertifikatı verilir;
- ✓ Orta təhsil: 2 il, 15 yaşdan 17 yaşa qədər (10-11 siniflər); başa çatdıqdan sonra ümumi təhsil haqqında şəhadətnamə verilir.

Azərbaycanda təhsil sisteminin idarə edilməsinin dövlət xarakteri o deməkdir ki, ölkədə təhsil sahəsində vahid siyasət aparılır və bu xarakter dövlət siyasətinin prioritetlərində təsbit olunmuşdur. Bununla bağlı olaraq, təhsilin müxtəlif strukturlarında idarə etmə üçün müvafiq dövlət orqanları yaradılır.

Təhsil Nazirliyi öz hüquqları və səlahiyyətləri daxilində;

- bu sahəyə aid olan standartları hazırlayır;
- müxtəlif regionlarda təhsil sistemini formalaşdırır;
- təhsildə bərabər imkanların əldə olunmasına xidmət edir;
- təhsil sistemini daha da inkişaf etdirmək üçün dövlət fondları yaradır;
- bu sahədə qaydalara riayət olunmasına nəzarət edir;
- təhsil sahəsində dövlət tənzimlənməsini reallaşdırır;
- müasir tələbləri nəzərə alaraq, yeni təşkilati-iqtisadi modellər yaradır;
- təhsil sahəsində əməkdaşlıqları genişləndirir və s.

Təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsi üzrə məktəbin pedaqoji kollektivinin fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasının aşağıdakı elementlərini qeyd etmək lazımdır:

- Sosial tərəfdaşlıqların təhlil edilməsi;
- Məktəbdə təhsil prosesinin təşkil edilməsi;
- Şagirdlərin sağlamlıqlarının təhlil edilməsi;
- Təhsil nəticələrinin qiymətləndirilməsinin yeni üsulları;
- Elmi-metodik və kadr şərtləri;

- Pedaqoji bacarıqların təkmilləşdirilməsi;
- Təhsilin məzmununun sosial təkliflərə uyğunlaşdırılması;
- Yeni tədris metodlarının tətbiqi;
- Valideynlər ilə əməkdaşlıq edilməsi;
- Təşkilati və idarəetmə şərtləri;
- Psixoloji şərtlər;
- Maddi və texniki şərtlər.

Keyfiyyət sahəsində işin formalaşdırılması strateji keyfiyyət planlaşdırma prosesi ilə sıx bağlıdır ki, bu da uzunmüddətli prioritetləri formalaşdırmağa və təşkilatın inkişafında və öz işçilərinin fəaliyyətində rəşional dəyişikliklərin yaranmasına imkan yaradır. Strateji planlaşdırmanın aparıcı məqsədi müəyyən bir müddət ərzində təhsil müəssisəsinin inkişafı üçün ümumi planın hazırlanması ilə deyil, eyni zamanda bu təşkilat tərəfindən göstərilən təhsil xidmətlərinin əsas istiqamətlərini və istehlakçıların tələblərinə uyğunluğunu anlamaq və yenidən nəzərdən keçirməklə müəyyən edilir.

Strateji planlaşdırma prosesi, tədris prosesinin gedişatının və işçi fəaliyyətinin güclü və zəif cəhətlərinin öyrənilməsi ilə bağlı işlər görəən təhsil müəssisəsinin inkişaf vəziyyətinin hərtərəfli təhlilindən öndə gedir. Keyfiyyət konsepsiyası ilə müəyyən edilmiş məqsədlərin həyata keçirilməsinə uyğun olaraq, strateji planlaşdırma prosesi təhsil müəssisəsinin məqsədini, fəlsəfəsini, əsas dəyərlərini müəyyənləşdirir. Planlaşdırmanın əsas məqsədi - müvəffəqiyyətə doğru strateji bir yol, yüksək keyfiyyətli təhsil mühiti və təhsil nəticələrinə nail olmaq, müvəffəqiyyətə nail olmağa mane olan xarici və daxili amillərin müəyyən edilməsi və aradan qaldırılmasıdır.

Strateji planlaşdırma, təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasının potensial mənbəyi olan müxtəlif növ çatışmazlıqların qarşısının alınması, erkən aşkarlanması və sürətlə aradan qaldırılması vasitəsilə səmərəliliyi əldə etmə təşəbbüsünü əks etdirir.

Planlaşdırma zamanı daxili və xarici, görünən və gizli qüsurların olması səbəbindən təhsilin keyfiyyətinin azaldığını nəzərə almaq lazımdır.

Daxili qüsurlar tədris prosesinin qeyri-kafiliyi səbəbindən təhsil müəssisəsinin günahı, mənfi sosial-psixoloji mühit, qeyri-kafi məktəb rəhbərliyi səbəbindən yaranan çatışmazlıqlar hesab edilə bilər. Daxili qüsurların ən tipik nümunəsi kimi, tələbələrin müəyyən mövzulardakı biliklərinin aşağı səviyyədə olması, müstəqil iş bacarıqlarının olmaması, məktəbdənkənar fəaliyyətlərdə iştirak etmək üçün aşağı motivasiyada olmasını misal göstərmək olar.

Təhsilin xarici qüsurları ətraf mühitin uşağa təsiri, məktəb və cəmiyyət arasında zəif qarşılıqlı əlaqə, ailə ilə məktəb arasında əməkdaşlığın olmaması ilə bağlıdır. Xarici qüsurlar arasında ümumiyyətlə öyrənmə fəaliyyəti üçün aşağı motivasiya, sosial bacarıqların inkişaf səviyyəsinin aşağı olması da yer alır.

Görünən qüsurlar bir qayda olaraq, tələbələrin xüsusi bilik və bacarıqlarının olmaması ilə yanaşı, deviant davranış, qanun pozuntuları və s. ilə əlaqəli təhsil çatışmazlıqlarının monitorinqi zamanı asanlıqla aşkar olunur və obyektiv diaqnozla müəyyənləşdirilir. Tələbənin öyrənmə səviyyəsinin diaqnoz müddətində bir çox görünən qüsurlar meydana çıxır.

Gizli qüsurlar təhsilin qüsurlarıdır və obyektiv metodların köməyi ilə müəyyən edilməsi çətindir. Belə qüsurlar uzunmüddətli müşahidələr, retrospektiv analiz və məzunların öz fəaliyyətlərini və qabiliyyətlərini qiymətləndirməyi, habelə işəgötürənlərin və digər maraqlı tərəflərin rəyləri əsasında müəyyən edilə bilər. Gizli qüsurlar sosial qarşılıqlı əlaqənin zəif olması, ətraf mühitə uyğunlaşa bilməmə və həyatı boyunca özünütəhsil bacarıqlarının olmamasıdır.

Müxtəlif növ qüsurların qarşısının alınması, erkən aşkarlanması və tez aradan qaldırılması nəticəsində təhsilin səmərəliliyinə nail olmaq təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün potensial mənbədir.

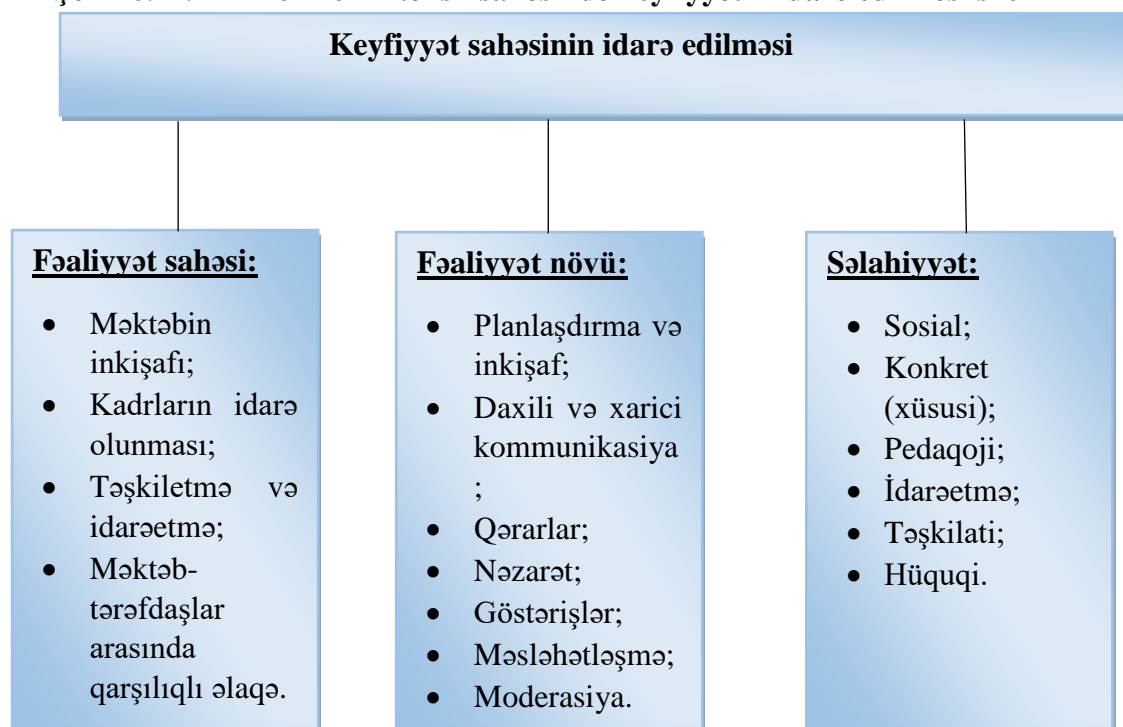
Təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsi üçün yeni yanaşmalar aşağıdakı xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur:

- İdarəetmə subyektlərinin iqtisadi maraqlarına əsaslanan stimullaşdırıcı xarakter daşması;
- İnzibati-komanda sisteminin üsullarından imtina edilməsi;
- Tədris prosesinin nəticələrinə prioritet nəzarət edilməsi;

➤ Təhsil prosesinin təhlili və qiymətləndirilməsində özünüqiymətləndirmə prioritetinə üstünlük verilməsi.

Təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsi üzrə bir çox xarici müəlliflər konsepsiyalar irəli sürmüşlər. Bu konsepsiyalardan biri də D.Timmermenin irəli sürdüyü modeldir. İlk öncə D.Timmermenin təhsilin keyfiyyətini idarə etmək üçün təklif etdiyi sxemə baxaq (Şəkil 6):

Şəkil 6. D.Timmermenin təhsil sahəsində keyfiyyətin idarə edilməsi sxemi

Mənbə: Бордовский Г. Л., Нестеров А. А., Трапицын С. Ю. Управление качеством образовательного процесса.

D.Timmermenin üç fazalı - giriş fazası, aralıq faza və çıxış fazasından ibarət olan modeli təhsildə keyfiyyətin idarə olunması üzrə əsas konsepsiyalardan biridir. Burada birinci faza – giriş fazası, məktəbdə təhsil proseslərinin təşkilini özünə daxil edir. Bunlara müəllim heyətinin peşəkarlıq səviyyəsini, binanın və siniflərin vəziyyətini, avadanlıq və dizaynı, tədris planlarının və tədris materiallarının mövcudluğunu aid etmək olar. Aralıq faza məktəb həyatının daxili proseslərinin keyfiyyətinə təsir göstərir. Bura aiddir: təhsil prosesinin məzmunu, təşkili, müəllimin peşə fəaliyyəti, sosial-psixoloji mühit, şəxslərarası münasibət, qarşılıqlı əlaqələr. Çıxış fazası isə təhsil nəticələrini əks etdirir.

Müasir dövrdə respublikamızda aparılan sosial-iqtisadi siyasət nəticəsində yüksək inkişafa nail olunmuş, əhalinin maddi rifahı xeyli yaxşılaşmış, yoxsulluğun səviyyəsi minimuma enmiş və Azərbaycan Respublikası orta gəlirli ölkələr sırasında yer tutmuşdur. Gerçəkləşdirilən islahatlar və genişmiqyaslı infrastruktur layihələri sosial-iqtisadi həyatın yenidən qurulması və davamlı inkişafı üçün şərait yaratmışdır.

Ölkə qarşısında duran növbəti strateji vəzifə sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi və qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması yolu ilə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Bu vəzifələrə həmçinin aşağıdakıları aid etmək olar: (muhaz.org – təhsildə kalite ödülü).

1. Təhsildə maraqlı tərəflər olan şagird, valideyn, müəllim, digər təhsil işçiləri, peşə məktəbləri üzrə və ümumi mənada toplumun xoşbəxtliyini hədəfləyən təhsil-tədris və idarəetmə yanaşmasının tətbiqi;
2. Təhsildə maraqlı tərəflərin qərar vermə vaxtlarına təsiretmə və bəlli əsaslar çərçivəsində iştirakına imkan verərək cəmiyyətdə demokratiya düşüncəsini və mədəniyyətinin inkişafı;
3. Dil, din, irq, cinsiyyət ayırımı etmədən təhsildə fürsət və imkan bərabərliyi yaradaraq, hər kəsin bilik və bacarıqlarının inkişafı;
4. Təhsildə insani dəyərlərin öncül mövqeyinə əsaslanaraq, yüksək xarakterli insanların yetişdirilməsi;
5. İnsanların qarşılaşdığı iqtisadi, mədəni və sosial problemlərin həllində insanların xəbərdar edilməsi;
6. İnsanlığın bilik və mədəni təcrübələrini təhsil yoluyla dəyərləndirərək, insanlığın ehtiyacı olan sülh və dinclik mühitinin yaradılmasına təsir edilməsi;
7. Təhsil-tədris və təhsilin idarə edilməsində davamlı inkişafın təmin edilməsi;
8. Başda insan qaynaqları olmaqla, təhsilə ayrılmış qaynaqlardan təsirli və səmərəli istifadə edilməsi;
9. Çağdaş mədəniyyətin ortağı olan fərdlərin yetişdirilməsi;

10. Yetişmiş insanların yaxşı insan, yaxşı vətəndaş, yaxşı iş adamı olmasına kömək edilməsi;
11. Ətraf aləmin daha yaşanıla bilən məkan olmasına təkan verilməsi;
12. Cəmiyyətin düşüncə və əxlaqının formalaşmasına dəstək verilməsi;
13. İnsanların öyrənmə və özlərini reallaşdırması qarşısında olan bütün əngəllərin qaldırılması;
14. İş dünyasında tələb olunan işçi qüvvəsinin formalaşmasına dəstək verilməsi;
15. Təhsildə universal prinsiplərə riayət edilməsi.

2013-2014-cü illər ərzində Azərbaycanda Təhsil Nazirliyi tərəfindən təhsilin idarə olunması üzrə bir çox layihələr həyata keçirilmişdir. Göstərilmiş müddətdən etibarən ümumtəhsil müəssisələrinin rəhbər mövqeyində işləyən şəxslərin , eləcə də, gələcəkdə pedaqoji rəhbər olmaq istəyən şəxslərin idarəetmə qabiliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi üzrə təlimlər keçirilmişdir. Sabah qruplarına qəbul imtahanlarının keçirilməsi 2014-cü ildən təşkil olunmuşdur. Bunlarla yanaşı, 2013-2014-cü ildən ümumtəhsil məktəblərində yeni fənn kurikulumları tətbiq olunan siniflərdə qiymətləndirmə üzrə inkişaf üçün “Ümumtəhsil məktəblərində məktəbdaxili qiymətləndirmənin aparılması barədə müvəqqəti Təlimat” hazırlanmışdır. Həmçinin ibtidai sinif müəllimləri üçün “Təməl” tədaüd proqramı, şagirdlərdə oxu bacarığının inkişafı üçün “Zərdabi” layihəsi fəaliyyətə başlamışdır.

“2007-2015 ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil alması ilə bağlı Dövlət Proqramı” çərçivəsində gənclərin dünyanın aparıcı universitetlərində ölkəmiz üçün prioritet hesab olunan ixtisaslar üzrə təhsil alması təhsil siyasətində atılmış önəmli addımlardan biridir. Bu proqram çərçivəsində 3558 nəfər təhsil almaq hüququ qazanmışdır, 1147 nəfər isə məzun qeydiyyatından keçmişdir.

TN-nin təşkilatçılığı ilə 2016-cı ildə Maarifçi Tələbə Kredit Fondu yaradılıb. Burada əsas məqsəd aztəminatlı ailələrdən olan gənclərə təhsil haqqlarının ödənilməsində köməklik göstərmək , onlara güzəştli kreditlər verməklə müxtəlif imkanların yaradılması hesab olunur.

2016-2017-ci illərdə Azərbaycan Fransız Universitetinin yaradılması da ölkəmizin təhsil sektoruna qayğı və diqqətinin nəticəsidir. Burada tələbələr Azərbaycanda ən çox tələb edilən ixtisaslar (kimya, geofizika, neft-qaz mühəndisliyi və kompüter elmləri) üzrə təhsil alırlar, bununla yanaşı Strasburq və Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin ikili diplomunu əldə edəcəklər. (republic.preslib.az – Təhsil).

Respublikamızın inkişaf konsepsiyasına əsaslanaraq, fərdlərə müxtəlif tipli biliklərin və bacarıqların aşılması məqsədi ilə təhsil sisteminin institusional əsasları, infrastrukturu və insan resursları inkişaf etdirilməlidir. Təhsilin inkişaf etdirilməsi ölkədə əhəlinin rifahının yaxşıya doğru yönəldilməsi, həmçinin fərdin həyatının daha yüksək səviyyədə qurulması üçün zəmin yaradır. Təhsil insanlara texnologiyaları daha tez mənimsəmək, əmək bazarında özünəməxsus yer tutmaq və ömür boyu təhsil prosesinə qoşulmaq, sağlam həyat tərzi, ətraf mühitə münasibətdə düzgün mövqe seçmək imkanı verir.

2.2. Dünyada təhsilin keyfiyyəti üzrə həyata keçirilmiş qabaqcıl layihələr

İnkişaf etmiş ölkələr müxtəlif sahələrdə, təhsil də daxil olmaqla, müasir beynəlxalq arenada aparıcı subyektlərdir. Bu ölkələrdəki təhsil sisteminin çox qədim köklərə malik olması və formalaşması, daha az səmərəli üsulların aradan qalxmasına səbəb olmuşdur. İllər ərzində daha çox qəbul olunanlar isə ictimai təlabatın inkişafının təzyiqi ilə dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Hərtərəfli inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemlərini ümumi mənada nəzərdən keçirsək, bir çoxuna məxsus olan ümumi xüsusiyyətləri ayırd etmək olar. Bu xüsusiyyətlər arasında qeyd etmək olar:

- Öyrənmənin ibtidai və orta səviyyələrində təhsil müəyyən biliklərin əldə olunmasına deyil, şəxsiyyətin formalaşmasına yönəldilmişdir: ev tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi zərurətinin, bacarıq və qabiliyyətin inkişafının intellekt və digər psixoloji metodik qiymətləndirmə testlərinin olmaması;

- Öyrənmənin ibtidai və orta səviyyələrində maksimal dərəcədə dövlət subsidiyaları və dəstəyi mövcuddur, təhsil standartları minimum müəyyən edilir, müəllim, şagird, məktəb və təhsil münasibətində olan hər kəsin qarşılıqlı əlaqəsi tənzimlənir;

- Mərkəzləşdirilmiş təhsil sistemində dövlət səviyyəsində qaydalar qəbul edilir, federal səviyyədə qeyri-mərkəzləşdirilmiş sistemlərdə sistemin bir sıra ümumi prinsipləri və xüsusiyyətləri formalaşdırılır, əsas dəstək və tənzimləmə artıq regional səviyyədə həyata keçirilir;

- Üstün təhsil pilləsində daha az dövlət tərəfindən maliyyələşmə subsidiyalarının, tələbənin fərdi qabiliyyətlərinə əsaslanan təqaüd və hədiyyə almaq üçün daha çox imkanların mövcudluğu;

- Orta məktəbdə şagirdlərə müstəqil şəkildə tədris planlarını (seçim predmetlərinin 50% -ni, bəzən isə mürəkkəblik səviyyəsini seçmək imkanı ilə) yaratmaq imkanı verilir;

- Sistemin səmərəliliyinin yaxşılaşdırılmasında və inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayan strateji təhsil islahatının əsas prinsiplərini çox aydın şəkildə təsvir edilməsi.

Yuxarıda təsvir etdiyimiz əsas xüsusiyyətlər uzun müddətli islahatlar nəticəsində formalaşmışdır. Əlbəttə ki, təhsil sistemi dəyişmə üçün olduqca mürəkkəb bir sistemdir və onda hər hansı dəyişiklik dərhal nəticələrini vermir, buna görə də islahatların nə dərəcədə effektiv olduğuna dair bir nəticə çıxarmaq çətinidir. Təhsil sisteminin, onun normativ bazasının islahatı prosesində inzibati, struktur, təhsil müəssisəsi ilə müəllim arasında əmək münasibətlərinin tənzimlənməsi ilə bağlı prosesual məsələlər nəzərə alınmalıdır. İslahatların uzun müddətli həyata keçirilməsinə və onların uzunmüddətli strateji istiqamətlərinə baxmayaraq, təcrübədə artıq yeniliklərin olması özünü büruzə verir: həm Avropada, həm də Asiya regionunun inkişaf etmiş və sürətlə inkişaf edən ölkələrində əhalinin təhsil səviyyəsi və elmi fəaliyyətdə məşğul olanların sayı artmaqdadır. Aşağıda verilmiş göstəricilər (Cədvəl 1), 2009-cu ildən 2013-cü ilədək olan 5 illik dövr üçün, təhsil səviyyəsi baxımından ölkələrin reytingini

açıqlayan əyani göstəricilərdir. Bu göstərici, müasir dünyada hər bir ölkə üçün əhəmiyyətli rola malik olan- “İnsan İnkişafı İndeksi”-nin (ИЧР – Индекса человеческого развития) komponentləridir.

Cədvəl 1. BMT – nin əhalinin təhsili indeksi üzrə reytingi

Reyting	Ölkələr	İllər				
		2009	2011	2013	2015	2017
1	Norveç	0.902	0.907	0.910	0.910	0.910
2	Avstraliya	0.916	0.919	0.922	0.927	0.927
3	İsveçrə	0.834	0.841	0.844	0.844	0.844
4	Niderland	0.859	0.866	0.892	0.894	0.894
5	ABŞ	0.884	0.887	0.890	0.890	0.890
6	Almaniya	0.879	0.879	0.884	0.884	0.884
7	Yeni Zelandiya	0.915	0.917	0.917	0.917	0.917
8	Kanada	0.851	0.850	0.850	0.850	0.850
9	Sinqapur	0.715	0.759	0.759	0.809	0.818
10	Danimarka	0.868	0.873	0.873	0.873	0.873
11	Böyük Britaniya	0.865	0.878	0.860	0.860	0.860

Mənbə : 2013-cü il 15 noyabr üzrə BMT-nin “İnsan potensialının inkişafı” hesabatı.

2015-ci ildə “İnsan İnkişafı İndeksi”-də Azərbaycan 188 ölkənin arasında 78-ci yeri tutub. Azərbaycanın indeksi 0.751 bal təşkil edir ki, bu da yüksək inkişaf səviyyəsinə uyğundur.

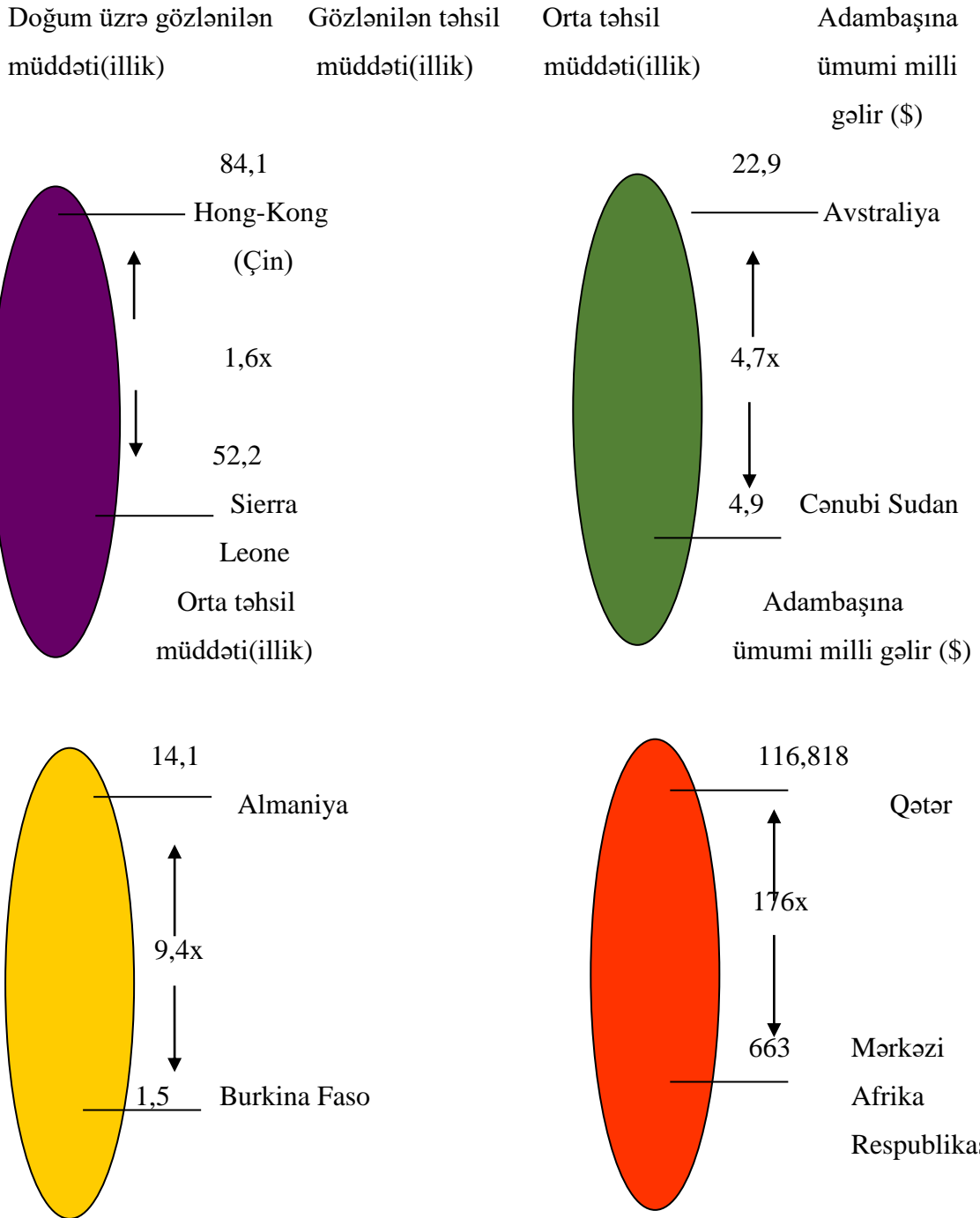
III, insan potensialı üçün əsas meyarlar olaraq, yaşayış səviyyələrini, savadlılığı, təhsil və həyat ömrünü müqayisə etmək məqsədilə illik hesablanır. İndeksin hesablanması üç növ göstərici nəzərə alınır:

- * Gözlənilən ömür müddəti;
- * Ölkənin əhalisinin savadlılıq səviyyəsi (təlimlərin keçirilməsinə sərf olunan orta illər) və gözlənilən təhsil müddəti;
- * ABŞ dolları ilə adambaşına düşən ümumi milli gəlir vasitəsilə hesablanmış yaşayış səviyyəsi.

2015-ci il üzrə “İnsan İnkişafı İndeksi”-də Norveç (0.944), ikinci yeri Avstraliya (0.935) və üçüncü yeri isə İsveçrə (0.93) təşkil edir. Eritreya 0.391 (186-cı yer), Mərkəzi Afrika Respublikası 0.35 (187-ci yer) və Niger 0.348 (188-

ci yer) balla son üç yeri tutur. Qonşu ölkələr arasında Rusiya sıralamada ən yüksəkdədir - 50, İran - 68, Türkiyə - 72, Gürcüstan - 76, Ermənistan – 85-ci yerdədir. (report.az).

Şəkil 7. Dünyadakı insan inkişafı nəticələrinin qeyri-bərabərliyi, 2017

Mənbə: Индексы и индикаторы человеческого развития. Обновленные статические данные 2018.

İnsanların bacarıqları və alternativ seçimlərdə yaranmış disbalans gəlir, təhsil, sağlamlıq, səs, texnologiyalara çıxış üzrə bərabərsizliklərdən meydana gəlir.

İİİ-də olan uyğunsuzluqlar eləcə də təhsil, tibbi yardım, məşğulluq, kredit və təbii resurslara olan əlçatanlıq üzrə mümkünlüklərin bərabərsizliyini əks etdirir. Bərabərsizlik yalnız sosial-hüquqi normalardan kənara çıxma deyil, həm də təhlükəlidir. Bu, ekstremizmin güclənməsinə (siyasətdə ifrat tədbirlər və baxışlara meyl) və inklüziv və davamlı inkişafa nail olmaq üçün cəhdləri poza bilər. Yüksək səviyyədə bərabərsizlik sosial birlik və qurumların keyfiyyəti və siyasi fəaliyyətlər üçün mənfi nəticələrə gətirib çıxara bilər ki, bu da öz növbəsində insan inkişafı tərəqqisini yavaşlada bilər.

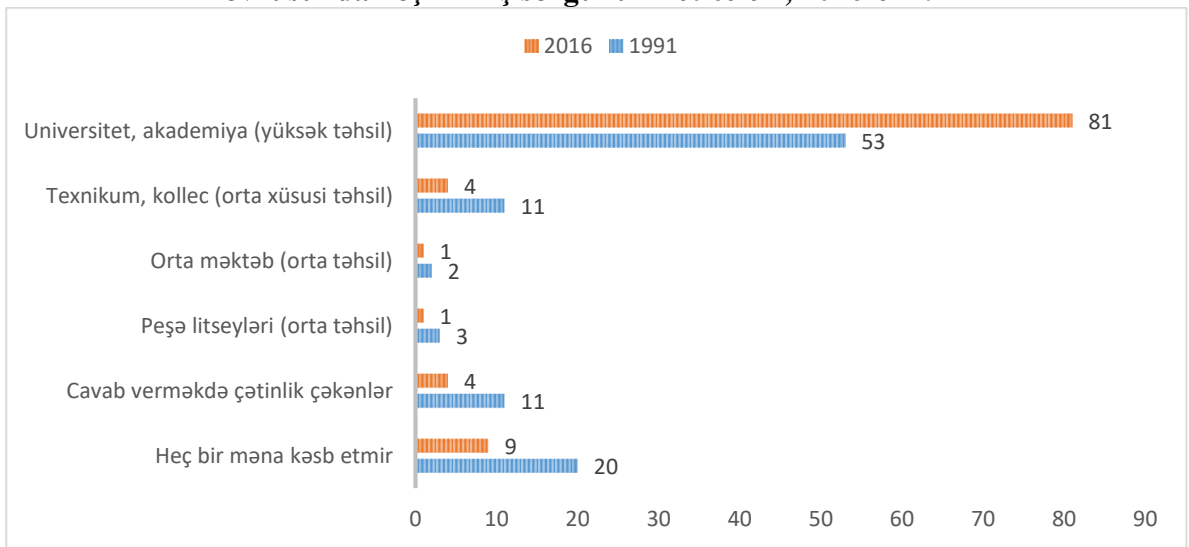
2010-cu ildən etibarən İnsan İnkişafı İndeksi ölkələrdə insan inkişafının bölgüsünü müəyyənləşdirmək üçün nəşr olunur. 2017-ci il üzrə qlobal İnsan İnkişafı İndeksinin hesablamalarına görə bu rəqəm 0,728 –dən 0,582 – dək azalmışdır. Bu isə insan inkişafının yüksək səviyyəsindən orta səviyyəli qrupa keçid mənasını verir. Başqa sözlə, İnsan İnkişafı İndeksinin orta azalma kəmiyyəti təxminənə 20% olmuşdur. Bu azalmanın ölçüsü Yaponiyada 3,6% - dən Komor adalarında 45,3%-ə qədər dəyişir.

Təhsil indeksi yetkin əhalinin savadlılıq dərəcəsi və ümumi şagird (tələbə) payının birləşdirilmiş göstəricilərini ifadə edir. Savadlılıq dərəcəsi, əhalinin nə qədər faizinin oxu və yazı qabiliyyətinə mənsub olmasını, tələbələrin (şagirdlərin) toplu payı isə bağça ilə başlayıb universitet sonrası təhsillə bitən faizi göstərir. İnkişaf etmiş ölkələrdə təhsil sisteminin inkişafının və onun effektivliyinin yüksək dərəcəsini ifadə edən göstərici 0.8-dən yuxarı təşkil edir. İnkişaf etmiş ölkələrdə əldə edilə bilən əhalinin savadlılıq və təhsil səviyyəsi göstəricilərini öyrənərkən yuxarıdakı cədvəldə (Cədvəl 1) göstərilmiş ölkələrin bəzilərində təhsil sisteminin əsas xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması məqsədəuyğundur. Məsələn, Norveçdə təhsil sistemi sosial-mədəni mənsubiyyətindən və yaşayış yerindən asılı olmayaraq, cəmiyyətin bütün üzvləri üçün təhsildə bərabər hüquqluluq prinsipinə əsaslanır.

Yüksək İİİ ilə ölkənin təhsil müəssisələrinin əsas vəzifəsi yalnız biliklərin tətbiqi və mədəni bacarıqların artırılması deyil, həm də sosial ehtiyacların ödənilməsi və universal rifahın təmin olunması ilə əlaqədardır. Norveç məktəblərində təhsil şagirdlərin bacarıq və bacarıqlarının fərdi inkişafına

yönəldilmişdir, fiziki və ya zehni maneəli insanlar üçün xüsusi təhsil, eləcə də bəzi hallarda məktəbə müntəzəm tədris ilə iştirak etmək imkanına malik olmayanlara xüsusi təhsil verilir. Norveçdəki ictimai universitet və kolleclərdə təhsil demək olar ki, pulsuzdur: tələbə yalnız giriş haqqı (30 dollar) ödəməlidir və hər semestrə 37 dollar dəyərində simvolik haqq verməlidir. Bundan başqa, Norveçdəki hər hansı bir tələbə, o cümlədən xaricdə təhsil alanlar, Dövlət Təhsil Kreditləri Fondundan (StatensLanekasse) kredit və ya təqaüd ala bilirlər.

Şəkil 8. Yetkin əhali ilə “ Övladlarınıza və nəvələrinizə nə cür təhsil verəcəksiz?” mövzusunda keçirilmiş sorğunun nəticələri, 2016-cı il.

Mənbə: hse.ru – двенадцать решений для нового образования.

Rusiya vətəndaşları təhsilin prioritet sosial dəyərlərdən biri hesab edirlər: onların gözündə yüksək səviyyəli təhsil həyat müvəffəqiyyətinin ən mühüm təminatlarından biridir (Şəkil 8).

Rusiya bugün təhsil səviyyəsi baxımından adambaşına düşən pul gəlirlərinin səviyyəsinin müqayisəsi ilə bir çox ölkələri qabaqlayır. Sovet İttifaqından miras qalan güclü təhsil sistemə malikdir və 2000-2017-ci illərdə əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir. Rus məktəbinin keyfiyyəti son dərəcə yüksəkdir və son illərdə əhalinin ümumi orta təhsili tam əhatə olunur. Məsələn, aparıcı beynəlxalq tədqiqatlara əsasən, oxuya bilmə qabiliyyəti, tələbələrin riyazi hazırlığı dünyanın ən yaxşısıdır. Rusiya yüksək və orta peşə təhsili üzrə liderdir. Milli layihələr, “Bizim Yeni Məktəbimiz” təşəbbüsü, regional təhsil sistemlərinin modernləşdirilməsi layihəsi, prezident fərmanları pedaqoji işlərin həcmi və

prestijini artırmış, kəskin infrastruktur defisitini (informasiya texnologiyaları daxil olmaqla) zəiflətməmiş, təhsil nəticələrinin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün təməl qoymuş, məktəbəqədər və əlavə təhsil imkanlarının genişləndirilmiş, tədqiqat universitetlərinin inkişafına şərait yaratmışdır.

“Təhsildə innovasiya” müsabiqəsi İqtisadi İnkişaf İnstitutu və Strateji Təşəbbüslər Təşkilatının təhsildə innovasiyaların öyrənilməsi mərkəzinin birgə layihəsidir. Artıq Rusiyada 2019-cu il “Təhsildə İnnovasiya” müsabiqəsinin keçirilməsinin altıncı ilidir.

“Təhsildə innovasiya” müsabiqəsinin -2017 təşkilatçıları 150 şəhər və 18 ölkədən, onlar arasında Rusiya, Belarus, Qazaxıstan, Gürcüstan, Ukrayna, Qırğızıstan, Estoniya, Hollandiya, Avstriya, Avstraliya, Almaniya, Türkiyə, İspaniya, İsveçrə, ABŞ, Böyük Britaniya, İndoneziya, Malayziya kimi ölkələrdən 628 müraciət alıb.

Regional tədbirin proqramı mühazirələr, seminarlar və yenilikçi təhsil ideyalarının mübadiləsi ilə əlaqədardır. «Dnotation» — Sankt-Peterburqda smartfonlarda, tabletlərdə və interaktiv lövhələrdə musiqi mətninə daxil olmaq və öyrənmək üçün proqram, "Disgraph" - Krasnoyarsk uşaqlarının diskoqrafiyasının diaqnozu və düzəldilməsi üçün onlayn xidmətdir.

Əsasən orta məktəb tələbələri üçün nəzərdə tutulan “Həyatın təsviri” yüksək sosiallaşma proqramları, şəhər və kənarda istirahət düşərgələri, öyrənmə, ideyalar üzərində işləmək üzrə həyata keçirilir. Layihənin əsasında insanların özünə peşə seçməsi deyil, həyat tərzini seçməsi haqqında ideyalar durur. Layihə 2014-cü il “Təhsildə İnnovasiya” müsabiqəsinin qalibi olmuşdur.

"Kodabra" rəqəmsal yaradıcılıq məktəbi. Uşaqların öz kompüter oyunları, mobil proqramlar və interaktiv animasiyalarını yaratmaq üçün tədris kurslarıdır. Sınıfdə uşaqlar komandalarda işləyir, vəzifələri öz aralarında bölüşdürürlər, beyin fırtınası qururlar, layihələr üçün fikirlər ortaya qoyurlar, bir-birlərinə planlarını yerinə yetirməyə kömək edirlər. Burada şüar “ Oynamağı dayandır, yaratmağa başla”.

“Mühəndislərin gözüylə Moskva” (“Təhsildə İnnovasiya” müsabiqəsinin 2015 qalibi) - Mühəndis nöqtəyi-nəzərdən şəhərin necə tikilməsi ilə bağlı memarlıq abidələri haqqında ekskursiyalar, mühazirələr və uşaq master klaslarının təşkil edilməsi. Bu proqramda uşaqlar layihə dizayn bacarıqlarını və mühəndislik düşüncə tərzini öyrənirlər. 2014-cü ildən etibarən, layihə Moskva əyləncə şirkətləri arasında "TripAdvisor" reytinginin üstündə olmuşdur.

“Rusiya üçün müəllim” - Böyük Britaniyanın, Hindistanın və Çinin də daxil olduğu onlarla ölkədə tətbiq olunan "Teach For All" Amerika proqramının rus versiyası. Universitetlərin ən yaxşı məzunları, ilk növbədə qeyri-pedaqojik olanlar arasından məktəblərdə müəllim kimi işləmək istəyənlər seçilir. Proqram gələcək müəllimlər üçün əlavə təlimlər və əlavə maddi təşviqlər verir.

Edunet “Gələcək Təhsil” layihəsi - Təhsil sisteminin yenilənməsinə və bir sıra təhsil resursları kompleksinin yaradılmasına maraq göstərən açıq cəmiyyət: kadr-metodik mərkəz, müasir internet platforması, yeni məktəb modeli, təhsil layihələrinin və metodlarının birləşməsi.

“Lifecamp” – orta məktəb şagirdlərinə şüurlu şəkildə peşə seçməsinə imkan verən səyyar məktəb proqramı. Hazırda bu cür məktəblər Krasnoyarsk ərazisində, Xakasiya Respublikasında, Moskva vilayətində, eləcə də Çin (Şanxay) və ABŞ (San-Fransisko) şəhərlərində həyata keçirilmişdir.

“BiTronics Lab” - "Young Neuromodelist" konstruktor dəsti əsasında prototipləşdirmə və öyrənmə kursu. Uşaqlar gələcəkdə tələb olunacaq bacarıqlarını inkişaf etdirirlər: insan elektronikasası və biosiqnallar ilə işləməyi, dizayn etmək, proqramlaşdırmaq, yeni fikirlər yaratmaq və həyatda tətbiq etməyi öyrənirlər. “Təhsildə innovasiya” müsabiqəsində iştirak etdikdən sonra layihənin icrasına bir sıra məktəblərdə və texnoparklarda, eləcə də Milli Texnologiya Təşəbbüsünün Olimpiadası çərçivəsində başlanmışdır.

“Yüksək məktəblər şəbəkəsi” – ümumi təhsil sferasında metodikanın inkişafı ilə bağlıdır. Şəbəkə məktəblərin əsas prinsipi subyektlərin seçilməsi, təlim forması və əlavə təhsil xidmətləri ilə təmin edilən təhsil prosesinin fərdiləşdirilməsidir.

“Scratch Russia” - Proqramlaşdırma dilinin öyrənilməsinə imkan verən uşaqlar üçün təhsil proqramı. Bu layihə çərçivəsində xüsusi metodiki göstərişlər, dərsliklər, dəstək materialları olan onlayn platforma hazırlanır. Layihənin əsas vəzifəsi uşağın erkən uşaqlıqdan proqramlaşdırma ilə maraqlanmasını təmin etməkdir (hse.ru – двенадцать решений для нового образования).

Azərbaycanda vəziyyət isə o qədər də müsbət təsir bağışlamır. Belə ki hal-hazırda Azərbaycanda 34 dövlət və 15 özəl ali məktəb mövcuddur. Azərbaycanda ancaq dövlət universitetlərinə deyil, özəl universitetlərə də hər il hər ixtisas üzrə nə qədər tələbə qəbul ediləcəyini dövlət müəyyənləşdirir. Lakin xarici ölkələrdə tamamilə bunun əksi reallaşdırılır. Dövlət universitetləri istisna olmaqla, özəl universitetlər nə qədər tələbə qəbul edəcəklərini özləri müəyyən edirlər. Xaricdə daha bir üstün cəhət bundan ibarətdir ki, orada yaxşı təhsil verən özəl universitetə yardım edilir. Lakin bizdə əksinə, yaxşı təhsil verən özəl universitet sıxışdırılır. Bu da öz növbəsində təhsilin keyfiyyətini aşağı düşməsinə səbəb olur.

Ümumiyyətlə, dünyanın üzləşdiyi qlobal iqtisadi böhran çərçivəsində Azərbaycanın inkişaf etməsi beynəlxalq dərəcəli ekspertlərin diqqətin mərkəzindədir. Aparılan təhlillərin nəticəsində bizim uğurların əsas səbəbi kimi ölkəmizin konseptual olaraq - proqramlarla idarə olunması müəyyən edilmişdir. Yəni dünyanın aparıcı ekspertləri son dövrlərdə uğurlarımızın əsas faktoru kimi prezidentimizin təsdiq etdiyi çoxsaylı proqramlarla idarə olunmasında görürlər.

Bu baxımdan, Azərbaycanda təhsil infrastrukturunun müasir tələblərə uyğunlaşdırılması, təhsilin məzmununun müasirləşdirilməsi, təhsil alanların uğurlarının qiymətləndirilməsi üzrə yeni model və mexanizmlərin tətbiqi, əmək bazarının tələbatına müvafiq kadr hazırlığı və təminatının inkişaf etdirilməsi, təhsil-müəssisələrinin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsinin informasiyalaşdırılması, məktəbəqədər, texniki peşə, ali təhsil, xaricdə təhsil, istedadlı uşaqların inkişafı, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilinin təşkili və digər bu kimi sahələrdə mühüm irəliləyişlər və uğurlar əldə olunmuşdur (www.yap.org.az).

Qeyd etmək lazımdır ki, 21-ci əsr ali təhsil sistemi bilik və informasiya texnologiyalarına bağlı olaraq reallaşmaqdadır. Və bu yanaşmada “təhsil” yerinə “öyrənmə” anlayışı əsas plana keçir. Təhsil təsirli formalı aktdır. Daha aydın dildə desək, təhsildən söz açıldığında bir tərəfin aktiv, digər tərəfin isə passiv olduğu bir vəziyyət müzakirə obyektidir. Tarixən ənənəvi təhsil sistemində tərbiyəvi, passiv vəziyyətdə olan tələbəyə bilik vermək üsulu əsas olmuşdur. Halbuki “öyrənmə”, fərdin bilavasitə öz söyləri ilə bilik qazanmağa çalışmasıdır. Çağdaş bilik cəmiyyətində “E-təhsil” (e-learning) olaraq adlandırılan təhsil metodunda problemə əsaslanan öyrənmə demək olar ki, bilik və informasiya texnologiyalarının vasitəsilə həyata keçirilir.

“Techonomy – 2010” konfransında çıxış edərkən Bill Gates gələcək dövrlər ərzində öyrənmə prosesinin necə olacağına dair öz proqnozlarını irəli sürərək demişdir ki, “heç bir universitet gələcəkdə tələbələrinə ehtiyac duyduğu tədris mənbələrini öyrətməkdə İnternetlə yarışa bilməyəcək. Gates universitet təhsilinin gələcək beş il içində beşqat daha əhəmiyyətsiz olacağını, yeni e-təhsil dərslər qaynaqlarını gəncləri maarifləndirmədə xüsusi rol qazanacağını qeyd etmişdir.

Bill Gates-ə görə, e-təhsildə öyrədən və öyrənən arasındakı ünsiyyət iki yolla həyata keçirilə bilər:

Eyni zamanda (sinxronizə): Əvvəlcədən müəyyən edilən proqrama görə öyrədənə öyrənən İnternet vasitəsi ilə birbaşa ünsiyyət qurub təhsil fəaliyyətlərini davam etdirə bilər. Əgər öyrənənlərin sayı bir neçə olursa, görüntülü konfrans keçirilə bilər. Hər iki halda da ikitərəfli bir kommunikasiya və interaktivlik formalaşır.

Eyni zamanlı olmayan (asinxronizə) ünsiyyət: Öyrənənin öz istədiyi zamanda CD-ROM istifadə etməsi və ya təqdimatçı tərəfindəki sistemə girməsidir. Hər iki formada da əvvəlcədən hazırlanmış və daxilində qarşılıqlı təsirlənməsi olan proqramların izləmə bilməsidir.

Türkiyənin təhsil tədqiqatçısı İrfan Ərdoğan bu dəyərləndirmələri dəstəkləyərək demişdir: “Mövcud təhsil paradigmasının təşkilati quruluşu sənaye inqilabının izlərini əks etdirir. Məktəblər hələ də sənayeyə əsaslanan cəmiyyətlərin

formalaşması nəticəsində yaranan informasiya və bacarıq ehtiyacını təmin edir. Yəni məktəblər hələ də emalatxana kimi başa düşülməkdə, bir aparat olaraq görülməkdədir”.

XX əsr insanını XXI əsrdə daha böyük dəyişikliklər gözləyir. Hətta bu dəyişikliklər keçmişdəkindən elə fərqlənir ki, Gibsonun ifadə etdiyi kimi, “Son otuz ildəki təcrübələrdən çıxarılan dərslər, heç kimin gələcəyə avtomatik pilota bağlanmış kimi proqramlanmış bir şəkildə gedə bilməyəcəyini göstərir”.

2.3. Təhsilin keyfiyyəti üzrə beynəlxalq təcrübənin ölkəmizdə tətbiq olunmasının müsbət və mənfi təsirləri

1991-ci ildə müstəqillik əldə etdikdən sonra, ölkəmizdə cəmiyyətin bütün əsas sahələrinin sürətli və hərtərəfli islahatına başlandı. Təhsil sistemində və onun hüquqi bazasında, öyrənmə prosesləri, proqramları və inkişaf siyasətinin istiqamətlərində kök dəyişiklikləri də baş verdi. Azərbaycan təhsil sistemi postsovet respublikaları arasında ilk qərb strukturuna əsasən qurulan ilk sistem olmuşdur.

Azərbaycanda həyata keçirilən islahatların əsas məqsədi təhsil sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasıdır. Bu baxımdan ötən əsrin 90-cı illərindən bəri respublikamız beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edir. Beləliklə, Dünya Bankı təhsil islahatlarının həyata keçirilməsində Azərbaycan Respublikasının tərəfdaşdır. İlk dəfə olaraq, DB-nin Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası və Azərbaycan Respublikası Hökuməti arasında təhsil islahatlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı kredit sazişi 1998-ci ildə imzalanıb. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə DB-nin ayırdığı kreditlər, yəni 5,5 milyon dollar olan islahatlar proqramı hazırlamaq, təhsil sahəsində yeniliklər təşkil etmək üçün xüsusi bir Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. İslahatların həyata keçirilməsi aşağıdakı 3 istiqamət üzrə planlaşdırılmışdır:

- Tədris planı və proqramları, tədris və metodik dəstək;
- Müəllimlərin ixtisaslaşması;
- Layihənin monitorinqi və qiymətləndirilməsi.

Dünya Bankı ilə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi arasında verilmiş kredit müqaviləsi əsasında "2004-2009-cu illərdə Təhsil Sektorunun İnkişafı Layihəsi" də əməkdaşlığın ikinci mərhələsi kimi qəbul edilmişdir. Bu layihə əhatə edir:

- təhsilin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi;
- məktəblərin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, müəllimlərin hazırlanması, tədris planı (dərs proqramı), dərslik strategiyası və digər sahələr.

2009-2014 illərini əhatə edən növbəti "Təhsil Sektorunun İnkişafı Layihəsi" də Azərbaycanın DB ilə əməkdaşlığı çərçivəsində qəbul edilmişdir. Bu mərhələ aşağıdakı məqsədlərlə xarakterizə olunmuşdur:

- öyrənmə nəticələri də daxil olmaqla monitoring və qiymətləndirmə islahatlarının dəyərləndirilməsi üçün yeni mexanizmlərin yaradılması;
- orta məktəblərin prioritet sahələrinə böyük miqdarda investisiyanın qoyuluşu; təkmilləşdirilmiş idarəetmə və planlaşdırma imkanları;
- təhsilə xərclərin səmərəliliyinin artırılması.

Azərbaycan üçüncü seçim imkanını qəbul etmiş, yeni, modern təhsil sistemi yaratmaq məqsədini qarşıya qoymuşdur. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyası proqramı çərçivəsində qurulmuş "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" və onun bazasında hazırlanmış "Fəaliyyət Planı" milli təhsil sisteminin modernləşdirilməsi yönündə həyata keçirilən dövlət siyasətinin prioriteti hesab olunur.

Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin 19 yanvar 2015-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı" dünya təhsilinə inteqrasiya yolunu seçmiş milli təhsilimizin metodoloji əsasını özündə birləşdirən konseptual sənəddir. Bu strategiyada göstərilmiş beş mühüm təkmil istiqamət və prinsiplər əsasında hazırlanmış "Fəaliyyət Planı" təxminən gələcək 10 il ərzində mərhələli şəkildə təhsilin əksər pillələrində - məktəbəqədər təhsil pilləsindən başlamış ali təhsilə qədər bütün səviyyələrdə milli məzmun standartlarının və kurikulumların yaradılması, ekspertizası, həyata keçirilməsini əhatə edir. Dövlət

strategiyasında irəli sürülmüş istiqamət və müddəalar yönündə hazırlanmış “Fəaliyyət Planı”nın hədəflədiyi əsas istiqamət ölkəmizdə Avropa standartlarına müvafiq mükəmməl təhsil sistemi qurmaqdan ibarətdir.

Planın ən mühüm istiqamətlərindən biri 12 illik təhsilə keçidin həyata keçirilməsi, gənc yaşlarda uşaqların istedadının aşkara çıxarılması, sağlamlıq məhdudiyyəti olan uşaqların inkişafına dəstəyin çoxaldılması, xüsusi dövlət proqramlarının hazırlanması kimi dəyərləndirilir.

“Fəaliyyət Planı” pilləli formada reallaşdırılacaq tədbirlər sistemində ali təhsil müəssisələrinin təhsil-tədqiqat və innovasiya mərkəzlərinə çevrilmələri xüsusilə vacib hədəflərdən biri hesab olunur. Ali təhsilin bütün pillələrində (bakalavr, magistratura və doktorantura) müasir standartların, kurikulumların hazırlanıb reallaşdırılması onlara təhsilin məzmununun tətbiqi prosesində müstəqilliyin verilməsi ali təhsil müəssisələri arasında rəqabət mühitinin formalaşmasına təkan verəcək, dövlət standartlarına əks olmadan alternativ proqramların hazırlanmasında yenilikçi yanaşmaya meydan açacaqdır (respublica-news.az).

Xarici təcrübələrdən qaynaqlanaraq, həm təhsil prosesinin təşkilində, həm də əlilliyi olan uşaqların tədrisində müasir yenilikçi texnologiyaların tətbiqi zamanı aşağıdakılardan istifadə olunur:

- ✓ əlilliyi olan uşaqlar üçün xüsusi proqram təminatı;
- ✓ əlilliyi olan uşaqlar və yeniyetmələrlə işləyərkən ümumilikdə kompüter oyunları və proqramları inkişaf etdirmək;
- ✓ əlil uşaqların tədrisi prosesini optimallaşdırmaq üçün interaktiv lövhələr;
- ✓ əlilliyi olan uşaqların öz yazılı dilini inkişaf etdirmək vasitəsi kimi mətn redaktorları;
- ✓ dinamikası, səs və görünüşü birləşdirən, informasiya təqdim etmək üçün əlverişli və effektiv bir yol kimi - multimedia təqdimatları, yəni uşağın diqqətinin daha çox uzun müddət saxlanmasına zəruri olan amillər.

Belə ki, uşaqlarla işləmək üçün müxtəlif mərhələlərdə "slyd şou" istifadə edilməsi motivasiya komponenti yaratmaqdan qazanılmış bilikləri birləşdirməyə

qədər mümkündür. Slaydın istifadəsi alınan məlumatların konsolidə mərhələsində olduqca əhəmiyyət kəsb edir. Bununla bağlı olaraq, dərslərdən sonra növbəti "slideshow" uşaqlara göstərilir, piktoqramlardan tanış olan modellər, film parçaları və məntiqi tapşırıqlar təqdim olunur. Bütün bunlara əsaslanaraq, sağlamlıq məhdudiyyəti olan uşaqlar üçün texnologiyalardan istifadə etməklə, respublikamızda təhsil sisteminin səviyyəsinin digər ölkələrlə müqayisədə artmasına təkan verəcəkdir.

Avropa və Amerika orta təhsilinin bir neçə maraqlı xüsusiyyətləri qeyd etmək lazımdır ki, hələ ölkəmizdə öz əksini tapmamışdır:

1. Almaniyada ibtidai təhsil təcrübəsi originaldır. Belə ki burada, ilk 2 il keçirilən dərslər ayrı-ayrı intizama malik deyil və bir təhsil kursu çərçivəsində kompleks şəkildə tədris olunur. İbtidai məktəbdə uşaqlar qarışıq siniflərdə təhsil alırlar və bacarıqlarına görə, 1 ildən 3 ilədək bir kursu bitirmək imkanı əldə edirlər.
2. Müxtəlif ölkələrdə 5 ballıq qiymətləndirmə sistemlərindən fərqli olaraq, daha yaxşı qiymətləndirmə sistemləri mövcuddur.
3. Bütün ölkələrdə məktəblilərin maliyyələşdirilməsi qarışıqdır, pul federal və ya yerli büdcədən gəlir və valideynlərin də müxtəlif formalarda qoşulduğu bir sistem mövcuddur. Bununla əlaqədar Fransa təcrübəsi maraqlıdır, burada təhsil müəssisələrinin köməyi ilə məktəb kooperativləri - tələbələrin özləri tərəfindən idarə olunan tələbə firmaları yaradıla bilər .

Beləliklə, Aİ daxilində ölkələrin artan inteqrasiyasında onların təlim və məşğulluq siyasəti üzrə əhəmiyyətli düzəlişlər edilmişdir. Bu baxımdan, siyasətçilərin və dövlətlərin AB səviyyəsində, peşə təhsilinin sonu haqqında milli sertifikatları birləşdirmək arzusu xüsusi diqqətə layiqdir.

Respublikamızın təhsil siyasəti iki mənbədən qüvvətlənir. Birincisi, keçmiş dövrün nailiyyətlərinə, ilk növbədə, Rusiya təhsil sahəsində asılılığa aiddir. İkincisi, bu, tanınmış beynəlxalq mərkəzləri ilə qarşılıqlı əlaqələrin güclənməsini, Qərbi təhsilinin liderliyini sübuta yetirən yüksək təhsil metodlarını özündə birləşdirir.

2005-ci ildən etibarən, təhsil sisteminin islahatlarının dövlət proqramının birinci mərhələsi başlandıqdan 2016-cı ilədək bu sahədə dövlət maliyyələşməsinin ümumi həcmi 18 mlrd \$ təşkil etmişdir. Ölkənin təhsil müəssisələri 47 mindən çox fərdi kompüter, təxminən 11,5 min noutbuk, həmçinin internetə çıxış və digər avadanlıqlarla təchiz olunmuş 5,1 min elektron lövhə ilə təchiz olunmuşdur.

İlkin nəticələr ali və orta ixtisas təhsili sisteminin islahatlarının ikinci dövlət proqramı (2009-2013-cü illərdə) nəticəsində əldə olunmuşdur. Xüsusilə, tədrisin mahiyyəti və texnologiyası təkmilləşdirilmişdir: ali təhsildə ixtisasların sayı və seçimi əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır. Universitetlərin strukturu müasirləşdirilmişdir və ümumiyyətlə, idarəetmə sistemi müasir tələblər baxımından: ölkə xaricindəki universitetlər, Azərbaycan daxilində universitetlər və məktəblər arasında daha sıx əlaqələr yaradılmasına gətirib çıxarır.

Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinin formalaşma prosesi çox sürətlə inkişaf edir və əsas vəzifəsi ölkənin bütün təhsil müəssisələrini vahid İnternet şəbəkəsinə inteqrasiya etməkdir.

Son illərin ən vacib yenilikləri hansılardır? Birincisi, beynəlxalq ekspertlər Azərbaycan universitetlərinin akkreditasiya prosesinə cəlb olundular və universitet sıralamasını müəyyən edən bir sistem yaradıldı. Sistemli əsasda universitetlərdə tədqiqat işləri üzrə təşkilatlar yaradıldı, xüsusilə bu ölkənin neft sənayesi və digər aparıcı sənaye sektorlarında mütəxəssislərin hazırlanması ilə bağlıdır.

Ölkəmizdə növbəti islahatların əsas vəzifələrindən biri ölkənin bütün ümumi təhsil məktəblərində yüksək siniflərdə profil təhsilinə tam hüquqlu keçidə nail olmaqdan ibarətdir. Növbəti addım isə orta təhsil məktəbləri əsasında 5 yaşlı uşaqlar üçün pulsuz məktəbəqədər təhsilin təşkil edilməsidir. 5 yaşınadək uşaqların siyahısı Azərbaycan ərazisində tərtib olunaraq və yeni tədris ilindən məktəbəqədər təhsilə cəlb edilməsi də, həmin ərazilərdə məktəbəqədər təhsilin təşkili üçün müəllimlərin hazırlanması və məktəblər yaradılması da bu vəzifələrə aid edilir.

Başqa bir, daha az əhəmiyyətli, strateji məqsəd universitetlərin müəllim heyətini və elmi araşdırma institutlarının heyətini yeniləməkdir. Bu sferada

iqtisadiyyat, informasiya texnologiyaları, kənd təsərrüfatı, kimya və neft sənayesi sahələrini, eləcə də tətbiqi elmlər xüsusi yer tutur (moscow-baku.ru).

Azərbaycan elitasının rus mədəniyyətinə münasibəti əsasən universitetlər arası əməkdaşlığın istiqamətini təşkil edir. Bu baxımdan, Rusiya və Azərbaycan ali məktəbləri arasında ən uğurlu qarşılıqlı nümunələrdən biri Moskva Dövlət Universitetinin Azərbaycan filialıdır. 2008-ci ildə açılmış Moskva Dövlət Universiteti digər beş xarici filialı arasında təhsil infrastrukturuna (orijinal arxitektura dizaynına əsasən qurulmuş yeni kampus və təhsil binaları) və böyük büdcə imkanlarına malik olmaq baxımından ən yaxşılardan biri hesab olunur.

Rusiya və Azərbaycan universitetlərinin qarşılıqlı əlaqəsi yalnız iki ölkənin təhsil sistemlərinin və elmlərinin inkişafı ilə əlaqəli deyil, həm də uzunmüddətli sosial-iqtisadi və humanitar tərəfdaşlığın təməlini təşkil edən bir fenomen kimi nəzərdən keçirilir.

Təhsilin inkişaf etdirilməsinin müasir mərhələsində əsaslı islahatlar aparılrsa da, hələ də ölkəmizdə təhsilin tam inkişafına nail olunmamışdır. Belə ki, ölkəmizdə müşahidə edilən əsas neqativ yönümlü məqamlar:

1.Ölkəmizdə peşə-ixtisas təhsilinə marağın az olması. Belə ki, sən dövrlərdə orta məktəb bitirənlərin yalnız 11%-nin peşə məktəblərini seçməsi bu qənaətə gəlməmişə səbəb olur. Ümumilikdə təhsil alanların 25-27 min arası olması ilk peşə təhsilinə daha az tələbat olmasına gətirib çıxarır;

Cədvəl 2. İlk peşə-ixtisas təhsil müəssisələri göstəriciləri

	1991	1997	2002	2006	2010	2014	2018
İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin sayı	176	119	109	107	108	112	111
onlarda təhsil alanların sayı, nəfər	82188	25030	21619	22189	25562	29234	24 024

Mənbə: stat.gov.az

2.Kənd ərazilərində müəllim qıtlığı halları;

3.İlk peşə-təhsil və orta məktəb kurikulumlarının müasir beynəlxalq standartlara cavab verməməsi;

4.Əmək haqqı sisteminin rəqabətli olmayacaq dərəcədə aşağı səviyyəli olması, stimullaşdırma mexanizmlərinin adekvat olmaması;

5.Məktəbəqədər təhsilə cəlb olunma səviyyəsinin aşağı dərəcəli olması;

6.Ali məktəblərdə Baloniyadan savayı, köhnə tədris üsullarından istifadə olunması hallarının mövcudluğu;

7.Təhsil müəssisələrində xarici-dil hazırlığının aşağı olması səbəbindən təhsil alanların kurslara üz tutması;

8.Əmək bazarının tələblərinə uyğun gəlməyən, səmərəsiz şəkildə kadr hazırlığının həyata keçirilməsi;

9.Ali məktəbi bitirənlərə təyinatın verilməməsi;

10.Bakalavr və magistratura səviyyəsində bəzi dərslərin çatışmazlığı;

11.Təhsil sistemində tənzimləmə, idarəetmə və nəzarət funksiyalarının konkret formada müəyyən edilməməsi təhsil sisteminin ən böyük problemlərindən hesab oluna bilər (<http://a-r.az>).

21-ci əsrin çağırışlarına cavab olaraq ölkələrin əksəriyyəti öz təhsil sistemlərinin modernizasiyasını o məqsədlə həyata keçirirlər ki, son nəticədə peşəkar təhsil sistemi insanların və cəmiyyətin inkişafına təkan versin və ölkə iqtisadiyyatının dinamik yüksəlişinin əsasında dursun. Azərbaycanda da bu yöndə aparılan islahatlar öz bəhrəsini verəcək, əhalinin təhsil səviyyəsinin artımı, insanların maarifləndirilməsi üzrə mühüm nailiyyətlər əldə olunmasına təka verəcəkdir (“Avropa ali təhsilinə inteqrasiya: problemlər, perspektivlər” - Bakı 2011).

Təhsil ölkənin gələcəyini müəyyənləşdirən ən mühüm sahələr sırasında bəlkə də birincidir. Ona görə də, bu sahədə problemlərin öz həllini tapması üçün neqativ yanaşma deyil, xoş məramla hərəkət etmək lazımdır.

III Fəsil AZƏRBAYCANDA TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasında dövlətin rolunun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

XXI əsri keyfiyyət əsri adlandırılır. Əhalinin həyatının müxtəlif sektorlarında bilik, humanitar elmlərdə müasir keyfiyyət konsepsiyası formalaşmağa başlamışdır.

Azərbaycan təhsil sistemi üçün orta təhsil müəssisələrində şagirdlərə verilən təhsilin keyfiyyəti gündəmdə ən aktual problem kimi dayanır və bir vəzifə olaraq bu məsələdə Avropa ölkələrinin təhsil keyfiyyətinin səviyyəsinə yaxınlaşmaq, onunla bərabərləşmək təhsili idarə edənlərin qarşısında duran mühüm və ən çətin məsələdir. Təsadüfi deyildir ki, son 5-6 ildə ölkədə təhsil sahəsində bir neçə dövlət proqramları qəbul edilmişdir.

Bu proqramlardan biri də 2009-2013-cü illərdə ali təhsil müəssisələrində islahatlar üzrə Dövlət proqramıdır. Bu proqramın əsas məqsədi kimi Azərbaycan təhsil sisteminin Avropa təhsilinə inteqrasiyasının, cəlbedici və rəqabətqabiliyyətli olmasının, məzmununun Baloniya prinsiplərinə uyğun təşkil olunmasının, həmçinin biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun olaraq kadrların hazırlanmasının, əhalinin daha müasir təhsil ocaqlarında təhsil almasının təmin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur (edu.gov.az).

Aİ-nin maliyyələşdirdiyi təhsil proqramlarına Azərbaycan 1994-cü ildən bəri qoşulmuşdur. Bu proqramlardan biri də Erasmusdur. Belə ki, bu proqramın əvvəllər Erasmus Mundus, Jeanne monnet kimi növləri olsa da, 2014-cü ildən bütün bunlar hamsı Erasmus+ adı altında vahid şəkllə salınmışdır. Bu proqram Aİ ölkələrinin Avropa təhsil keyfiyyətinin bir etalon olmasına nail olduğu proqramlardan biridir. Hal-hazırda bu proqrama nəinki Aİ ölkələrinə coğrafi cəhətdən yaxın olan ölkələr, həmçinin daha uzaqda yerləşən ölkələr də qoşulur: Çin, Monqolustan, Argentina və s. Aİ bu proqramın müxtəlif ölkələrdə keçirilməsi

üçün hər il 20 milyon avro sərf edir. 2014-cü ildən 2020-ci ilədək isə 16,5 milyard avro ayrılmışdır (1news.az).

Azərbaycan Respublikası 2013-cü il oktyabr tarixli “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” adlı sərəncamına əsasən təhsilin qiymətləndirilməsində dövlət nəzarətinin rolunun artırılması, təhsil standartlarına müvafiq olan təhsil qiymətləndirilmələrinin keçirilməsi, eləcə də keyfiyyətin qiymətləndirilməsi sahəsində texnologiyaların təkmilləşdirilməsi Dövlət siyasətinin əsas vəzifələri hesab olunur.

Ölkəmizin bir çox təşkilatlarla birgə apardığı layihələrə 2018-ci ildən etibarən həyata keçirilən “İnklüziv təhsil”-lə bağlı layihəni vurğulamamaq olmaz. Bu layihə Aİ maliyyə dəstəyi ilə UNİSEF-Azərbaycan və “Regional İnkişaf” İctimai birliyinin əməkdaşlığı ilə reallaşdırılır. Bu layihəyə əsasən ölkəmizdə bir çox məktəblərdə, eləcə də pedoqoji ixtisaslar olan universitetlərdə resurs mərkəzlərinin yaradılması nəzərdə tutulur. Bunun səbəbi, ali təhsil müəssisələrində bir çox ixtisaslar üzrə kitabların qıt olmasıdır. Ali təhsil müəssisəsinin müəllimləri bu barədə narazı olub, məcbur halda xarici ədəbiyyata üz tutub, onu tərcümə edib yararlanmağa çalışırlar. Bu layihənin məqsədi bu kimi halların aradan qaldırılması və tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsidir (eas.europa.eu – İnküzivlik təhsilin bir komponentinə çevriləcək).

Dövlətin əsas vəzifəsi hər bir vətəndaşa təhsil almaq imkanı verməkdir. Əhalinin təhsil səviyyəsi və savadlılığı ölkənin təməlidir. Dövlətin vəzifəsi təhsil sisteminin inkişafında cəmiyyətin iştirakının genişləndirilməsi üçün bütün lazımi şərtləri təmin etmək, təhsil hüquqlarının həyata keçirilmə şərtləri üzrə vətəndaş sifarişin formalaşdırılması, təhsil qanunvericiliyinin həyata keçirilməsinin monitorinqi, dövlət təhsil standartlarının tətbiqi, bu sahədə hüquqi əlaqədə olan bütün iştirakçıları fəaliyyəti üzrə məsuliyyətin bölüşdürməkdir.

Təhsil ictimaiyyətin sosial-peşəkar strukturunun bərpasının faktorlarından biridir. Bir vətəndaşı formalaşdıraraq təhsil sistemi siyasət sahəsinə təsir göstərir. (Təhsil sistemi müvafiq proqramlar və standartlar dəsti, qurum və idarəetmə orqanları şəbəkəsi, onun fəaliyyətini təyin edən bir sıra prinsiplərdir.)

Belə ki, vətəndaşların dövlətin sosial siyasətinin formalaşmasında və həyata keçirilməsində fəal iştirakçı olmaq arzusu açıq formada meydana çıxır. Bununla əlaqədar təhsilin dövlət-ictimaiyyət modellərinin tətbiqi bu sahənin açıqlığı və investisiya cəlbədiciyi, vətəndaş cəmiyyəti qurumlarının inkişafı şərtlərindən biridir.

Mədəni-təhsil funksiyası sayəsində təhsil cəmiyyətin mənəvi həyatına təsir göstərir. Ortaq bir mədəniyyətin formalaşması gələcək professional təhsil üçün mühüm şərtədir, sosial mobillik üçün şərait yaradır, mədəni irsin qorunmasının təminatı hesab olunur.

Təhsil sahəsində dövlət siyasəti təhsil sisteminin işləməsi və inkişafı sahəsində dövlət orqanlarının və bütövlükdə dövlətin fəaliyyətidir. Təhsil sferasında əsas yeri “keyfiyyət siyasəti” tutur. Təhsilin keyfiyyət siyasəti və dövlət təhsil siyasəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və təhsil sahəsində qanunvericiliklə müəyyənləşdirilir.

Dövlət vətəndaşların hərəkəyə açıq və pulsuz məktəbəqədər, başlangıç ümumi, əsas ümumi, orta (tam) ümumi təhsil və əsas peşə təhsili, dövlət təhsil standartları daxilində dövlət və bələdiyyə təhsil müəssisələrində orta peşə, yüksək peşə və universitet sonrası peşə təhsili ilə təmin edir.

Ümumi təhsil məcburidir. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlara cins, irq, milliyət, dil, mənşəyi, yaşayış yeri, dinə münasibət, inam, ictimai təşkilatlara (assosiasiyalara) üzvlük, yaşa, sağlamlığa, sosial, əmlak və rəsmi statusa, cinayət qeydlərindən asılı olmayaraq təhsil almaq imkanı təmin edir.

Cinsi, yaşı, sağlamlığı, cinayət qeydlərinə görə vətəndaşların peşə təhsili hüququna dair məhdudiyyətlər yalnız qanunla aparıla bilər. Dövlət və bələdiyyə təhsil müəssisələrində siyasi partiyaların, ictimai-siyasi və dini hərəkatların və təşkilatların (birliklərin) yaradılması və fəaliyyətinə icazə verilmir.

Təhsil sahəsində dövlət siyasəti aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

- təhsilin humanist xarakteri;
- ümumi insan dəyərləri, insan həyatı və sağlamlıq prioriteti;
- şəxsiyyətin azad inkişafı;

- vətəndaşlıq təhsili, zəhmətsevərlik, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət, ətraf mühitə, vətənə, ailəyə sevgi;
- vahid mədəni və təhsil məkani;
- çoxmillətli dövlət şəraitində regional mədəni ənənələri və xüsusiyyətlərin, milli mədəniyyət təhsil sisteminin qorunması və inkişafı;
- təhsilin əlçatanlığı, təhsil sisteminin tələbələrin, şagirdlərin inkişafı və hazırlanmasının səviyyələrinə uyğunlaşdırılması;
- dövlət və bələdiyyə təhsil müəssisələrində dünyəvi təhsilin xarakteri;
- təhsildə azadlıq və plüralizm;
- təhsilin idarə olunmasının demokratik, dövlət-ictimai xarakteri.

Ali təhsilin keyfiyyəti sahəsində dövlət təhsil siyasəti təhsilin keyfiyyəti üzrə dövlət siyasətinin bir hissəsidir. Dövlət təhsil siyasətində təhsilin keyfiyyəti aşağıdakı məsələləri təyin edir:

Birinci məsələ - XXI əsrdə ölkənin təhsil potensialının davamlı inkişaf tələbləri ilə təmin edilməsi, Azərbaycanda və bütövlükdə insanlığın imperativ ekoloji yaşayışının reallaşdırılması, “təhsil cəmiyyəti”-nin formalaşdırılmasıdır.

İkinci məsələ - Azərbaycanda yüksək təhsilin və ümumi təhsilin inkişafına əsaslanan iqtisadi təhlükəsizliyin və milli təhlükəsizliyin təmin edilməsidir. Bu nəticə ilə təhsil sahəsində dövlət siyasəti dövlətin iqtisadi və kadr siyasətinin ən vacib əsasıdır. Ölkəmizdə, xüsusilə də ali təhsil də daxil olmaqla, peşə təhsili bu gün iqtisadi rəqabətqabiliyyətliliyi və XXI əsrdə iqtisadi və sosial inkişafı üçün əsas şərtlərdəndir.

Üçüncü məsələ - Ümumi təhsilin keyfiyyəti və ali təhsilin keyfiyyəti məsələsidir. Keyfiyyət, hər hansı bir inkişafın, təkmilləşdirilmənin və mütərəqqi inkişafın sintezinin simvolu hesab edilir. Azərbaycanda əhalinin həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məsələsi XXI əsrdə ölkənin mövcudluğu məsələsidir.

Təhsil sisteminin hazırkı vəziyyəti təhlilinə əsasən, dövlət təhsil siyasətinin aşağıdakı prioritet sahələri müəyyənləşdirilmişdir:

- ❖ məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin şöbəsini yenilənmiş, çoxfunksiyalı inkişaf edən şəbəkəyə çevirmək üçün bir sıra tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- ❖ yeni təşkilati və iqtisadi mexanizmlərə keçid;
- ❖ biznes strukturları, fərdi şəxslər tərəfindən məktəbəqədər təhsil sistemində pul vəsaitlərinin qoyulması üçün şəraitin yaradılması;
- ❖ məktəbəqədər təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması;
- ❖ yaşayış yerindən, valideynlərin gəlirlərindən və uşağın sağlamlığından asılı olmayaraq keyfiyyətli ümumi təhsilin mövcudluğunun təmin edilməsi;
- ❖ ümumi təhsil müəssisələrinin yeni dövlət təhsil standartlarına tədricən keçidinin təmin edilməsi;
- ❖ keyfiyyətli təhsilə aid dünya təhsil standartlarına nail olmaq, bu məqsəd üçün ümumtəhsil qəbul edilmiş beynəlxalq prosedurlar və təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsi üçün vasitələrdən istifadə etmək;
- ❖ cəmiyyətin öz-özünə maarifləndirilməsinin və vətəndaş cəmiyyətinin inkişafının təmin edilməsinə yüksək ekoloji mədəniyyəti ilə, ictimai həyatda fəal iştirak edən;
- ❖ vətənə olan vəzifələrini bilən, dünya xalqlarının milli ənənələri və mədəniyyətlərinə hörmətlə yanaşan, tolerant, çoxmədəniyyətli bir şəxsiyyətin yetişdirilməsi yolu ilə şərait yaradılması;
- ❖ məktəblilərin sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi, sağlamlıq mədəniyyətinin yetişdirilməsi və sağlam həyat tərzini üçün şərait yaradılması;
- ❖ internetə qoşulmaq üçün bütün imkanların təmin edilməsi, distant təhsil proqramının geniş tətbiq olunması, yeni nəsilin elektron təhsil vasitələrlə təmin edilməsi;
- ❖ valideyn himayəsindən məhrum uşaqların ailələri üçün normativ-hüquqi və təşkilati şərtlərin yaradılması;
- ❖ dünya səviyyəli ixtisaslara malik pedaqoji kadrların formalaşdırılmasına töhfə verən, təhsil nəticələrinin keyfiyyətinə görə yüksək sosial məsuliyyət daşıyır,

əhalinin, məktəblilərin təhsil potensialını çevik idarə idarə edə bilən təşkilatı, iqtisadi və tənzimləmə mexanizmlərinin inkişafı etdirilməsi;

- ❖ təhsil fəaliyyətlərində ictimaiyyətin iştirak etdiyi müəssisələrinin inkişafı;
- ❖ həm dövlət, eləcə də qeyri-dövlət bölməsi üzrə təhsil müəssisələrinə bərabər rəqabət şəraitinin yaradılması və təşviqi;
- ❖ təhsildə informasiya texnologiyalarının tətbiqinin daha da artırılması;
- ❖ xaricdə təhsil almış gənclərin ölkə içərisində məşğulluğunun təşviq edilməsi ilə milli iqtisadiyyatın daha çox faydalanmasının diqqət mərkəzində saxlanması.

Uşaqların əlavə təhsili sistemində müəyyən edilmiş prioritetlər:

- uşaqların müxtəlif formalarda əlavə təhsil alması üçün bərabər imkanların təmin edilməsi;
- dövlətin təhsil standartları çərçivəsində uşaqların ümumi və əlavə təhsilin qarşılıqlı təsirinin genişləndirilməsi;
- uşaqların bədən tərbiyəsi, hərbi-vətənpərvərlik, texniki, elmi-tədqiqat və digər sahələrdə yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafı üçün şərait yaratmaq məqsədilə əlavə təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi.

Peşə təhsili sistemində:

- kadrların hazırlanması sisteminin əmək bazarının aktual və perspektiv ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması;
- ixtisasların qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırılması üzrə regional mərkəzin yaradılması;
- peşə təhsili müəssisələrinin maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi.

Xüsusi təhsil sistemində:

- əlilliyi olan, valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlar üçün bütün növ təhsilin mövcudluğunu təmin etmək;
- ümumtəhsil məktəblərində məhdud sağlamlığa malik əlil uşaqların inteqrasiya olunmuş (inklüziv) təhsili üçün şəraitin yaradılması;
- əlilliyi olan uşaqların cəmiyyətə sosial adaptasiya və inteqrasiyasının səmərəliliyinin artırılması üçün bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Uşaqlar üçün sağlamlıq və istirahət məkanlarında:

- uşaq sađlamlıđı təşkilatlarının şəbəkəsinin yaradılması;
- uşaqların həyatı və sađlamlıđı üçün keyfiyyətli istirahətin təşkil edilməsi;
- burada göstərilən xidmətlərin genişləndirilməsi.

Kadr siyasətində:

- pedoqoji işçilərin innovativ potensialının inkişafının genişləndirilməsi;
- müəllimlərin sosial statuslarının yaxşılaşdırılması;
- müəllimlərin mükafatlandırılması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi;
- təhsilə yüksək ixtisaslı və gənc mütəxəssislərin cəlb edilməsi (Пикулькин

А.В. Система государственного управления. Учебник. М. ЮНИТИ. 2004).

Yaşadığımız dövrdə informasiya texnologiyalarının təhsildə rolu çox əhatəlidir. Beləliklə, dünyada, həmçinin Azərbaycanda istər universitetlərdə, istərsə də məktəblərdə və digər təhsil qurumlarında bir çox dərslərin gedişatı kompyuter vasitəsilə idarə olunur. Bu baxımdan Azərbaycanda müasir texnologiyaların istifadəsi ilə bağlı bir neçə fikirlər formalaşmışdır. Bunlara – internetə daxil ola bilən və daxil ola bilməyənləri aid etmək olar. Belə ki, internetə daxil ola bilməyənlər üçün böyük imkanlar yoxdur. Ancaq internetə girişi olanların Azərbaycandan digər xarici ölkələrin tələbələri və müəllimləri ilə əlaqə qurmaq imkanları olur. Daha sonra müxtəlif kitabların tapılması, istənilən məlumatı tapmaq imkanları kimi üstünlükləri əldə edirlər.

İnformasiya texnologiyalarından pedoqoji məqsədlərlə istifadə edilməsi əhatə edir:

1) informasiya cəmiyyətində rahat həyata hazırlıq, şagirdin şəxsiyyətinin inkişafı:

- ✓ ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi;
- ✓ düşüncə inkişafı;
- ✓ çətin vəziyyətdə (kompüter oyunları) yaxşı qərar qəbul etmək və ya həllər təklif etmək bacarıqlarının formalaşdırılması;
- ✓ eksperimental tədqiqat fəaliyyəti;
- ✓ informasiya mədəniyyətinin formalaşması.

2) sosial sifarişin həyata keçirilməsi.

3) təhsil prosesinin bütün səviyyələrinin intensivləşdirilməsi:

- ✓ təhsilin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılması;
- ✓ bilik fəaliyyətinin aktivləşməsinə gətirib çıxaran stimulların verilməsi;
- ✓ fənnlərarası əlaqələri dərinləşdirmək (infourok.ru).

Azərbaycanda innovasiya cəmiyyət quruculuğunun ictimai, mədəni, elmi əsaslarının qurulması dünya birliyinə inteqrasiyanın mühüm şərtlərindəndir. Elə bu səbəbdən də, beynəlxalq elm və informasiya cəmiyyətinə inteqrasiya ölkəmizin siyasətinin əsas xəttini əhatə edir. Çünki, innovasiya cəmiyyəti, insan resurslarının və intellektual kapitalın, dəyişikliklərin hərəkətverici qüvvəsinə çevrildiyi cəmiyyətdir. Belə cəmiyyət bilik iqtisadiyyatına əsaslanır, ideya və təşəbbüslərin fasiləsiz təkrar istehsalını, məhsuldar qüvvəyə çevrilməsini şərtləndirir.

Cədvəl 3. Azərbaycanda 2013-2017-ci illərdə internetə çıxışı olan məktəblərin miqdarı

Göstərici	2017	2016	2015	2014	2013
Ölkə üzrə (vahid)	2380.0	2311.0	2156.0	2128.0	1948.0
Şəhər (vahid)	1044.0	974.0	973.0	980.0	907.0
kənd (vahid)	1336.0	1337.0	1183.0	1148.0	1041.0
Bakı şəhəri (vahid)	360.0	335.0	337.0	329.0	309.0
Abşeron (vahid)	93.0	87.0	81.0	85.0	67.0
Gəncə-Qazax (vahid)	345.0	337.0	284.0	271.0	254.0
Şəki-Zaqatala (vahid)	200.0	197.0	196.0	168.0	164.0
Lənkəran (vahid)	205.0	206.0	200.0	230.0	194.0
Quba-Xaçmaz (vahid)	123.0	111.0	103.0	104.0	107.0
Aran (vahid)	538.0	535.0	505.0	481.0	401.0
Yuxarı-Qarabağ (vahid)	97.0	97.0	92.0	101.0	99.0
Kəlbəcər-Laçın (vahid)	89.0	75.0	63.0	65.0	55.0
Dağlıq Şirvan (vahid)	115.0	115.0	79.0	78.0	78.0
Naxçıvan (vahid)	215.0	216.0	216.0	216.0	220.0

Mənbə: *stat.gov.az*.

Ölkəmiz İKT-dən istifadə səviyyəsinə görə MDB ölkələri arasında liderliyini qoruyub saxlayır. Burada dövlətin rolu danılmazdır. Bunu təhsilin tərəqqisində İKT-nin rolu daha da artmasında da görmək mümkündür. Azərbaycanda bütün ümumtəhsil məktəblərində keçirilən fənnlər İKT-lərin

köməyilə tədris olunur. Eləcə də, elektron kitabxanalardan, dərsliklərdən istifadə etmək artıq təhsil qurumlarının pedoqoji kollektivləri üçün adi hala çevrilmişdir. Təhsil sahəsinə aid bir çox saytlar istifadəyə verilmiş, əhalinin savadlılığının artırılmasına, əhalinin hər bir yaş qrupunun bu xidmətlərdən yararlanmasına şərait yaradılmışdır (teknobaycan.wordpress.com).

Azərbaycanda TN tərəfindən aparılan islahatlardan biri də #hərgünoxu kompaniyasıdır. Bu kompaniyanın məqsədi mütaliənin artırılmasıdır. Kompaniyaya qoşulmaq istəyənlərdən #hərgünoxu və #challenge həşteqləri ilə oxuduqları kitabdan sevdikləri sitatı paylaşmaq tələb olunur. Eləcə də, sosial şəbəkələrdə dostları da işarələyək #challenge- də iştiraka dəvət etmək olar.

Təhsil Nazirliyi 2019-cu ildə Twitter-dən istifadəyə görə ölkə üzrə 10 nazirlik arasında 3-cü yer tutub. İlk 3 yerdə isə Xarici İşlər Nazirliyi (11,1 min tvit), Diaspora ilə İş üzrə Dövlət Komitəsi (7,345 min tvit) və Təhsil Nazirliyi (4,296 min tvit) qərarlaşıb.

Belə ki, may ayının 25-də Nəsimiyə həsr olunmuş çempionatın keçirilməsi qərarlaşdırılıb. Burada əsas məqsəd gənc nəslin intellektual və yaradıcılıq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, eləcə də müxtəlif sektorlarda güclü biliyə sahib olan gənclərin aşkar edilməsinə təkan verməkdən ibarətdir. Bu çempionat Azərbaycanın bir çox şəhərlərində keçiriləcəkdir. Qaliblər isə TN tərəfindən mükafatla təltif olunacaqdır.

Son dövrlərdə elmdə aparılan islahatlar müsbət nəticələr verir. Bunun nəticəsində də Azərbaycan elmi və elm adamları beynəlxalq dərəcədə daha çox diqqətlə qarşılır. Bu da elmin inkişafına, bu sektorda aparılan islahatlara təkan verəcək.

Təhsil Nazirinin məlumatına əsasən: “2017-ci il üzrə məktəbəhazırlıq ilə əhatəlilik dərəcəsi 41% yüksələrək 65% olmuşdur. Baş vermiş mühüm dəyişiklik sayəsində təhsilin keyfiyyəti üzrə əsaslı inkişaf yolunda nailiyyətlər əldə olunmuşdur. 2018-2019 tədris ilində isə bu göstərici 70% i keçmiş, 2020-ci ilədək 90% çatmasına olan ümidlərin artmasına təkan vermişdir. Təbii olaraq, artıq bu göstərici dünya miqyasında olan göstəricilərə yaxın olaraq dəyərləndirilir.

Həmçinin bu ildən “sağlam təhsil-sağlam millət” layihəsinin də bu sektorda həyata keçirilməsinə başlanılacaqdır” (edu.gov.az).

3.2. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının proqnozlaşdırılması

Dinamik bir sistem olaraq təhsilin idarə edilməsi - lazımi idarəetmə qərarları qəbul etmək üçün, inkişaf perspektivləri haqqında proqnozlaşdırıcı məlumatlar tələb edir. Təhsilin idarə olunması prosesində keyfiyyət üzrə proqnoz qiymətləndirmələr insan (intellektual) kapitalı və ümumilikdə iqtisadiyyatın fəaliyyətindən asılıdır.

Təhsil sisteminin idarə edilməsi üçün proqnozlaşdırma qısa, orta və uzun müddətli perspektivdə təhsilin inkişafı ilə bağlı toplanmış biliyin ən yaxşı şəkildə istifadə edilməsi üçün metod və yanaşmanın seçilməsini özündə birləşdirir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə təhsil sisteminin inkişafının proqnozlaşdırılması çox vacib amillərdən hesab olunur. Bu istiqamətdəki tədqiqat və inkişaf xərcləri, təhsil sahəsinə qoyulan xərclərin illik təxminən 2% -ni təşkil edir. Tədqiqat və inkişafdan əldə olunan fayda, onların həyata keçirilməsi ilə bağlı xərclərdən 50 dəfədən artıqdır. Xüsusilə iqtisadi böhran şəraitində təhsil sisteminin inkişafını proqnozlaşdırmağa xüsusi önəm verilməlidir.

Proqnoz gələcək nəticələrin və təhsil sisteminin inkişaf yollarının, habelə onun həyata keçirilməsi üçün zəruri olan resursların və təşkilati tədbirlərin ehtimal olunan qiymətləndirilməsidir. Təhsil sisteminin inkişafı üçün proqnozların hazırlanması prosesində aşağıdakı metodik prinsiplərə riayət etmək lazımdır:

- proqnozlaşdırma obyektinə və proqnoz fonunu qarşılıqlı əlaqələr sistemi kimi hesab etməyi tələb edən sistemlilik;
- minimal xərclə dəqiq və etibarlı proqnozların hazırlanmasını təmin edən optimallıq;
- bənzər obyektlərin inkişaf xətti üzrə təhlil edilən obyektlərin inkişafı üzrə alınmış informasiya mənbələrindən istifadə etməyi özündə birləşdirən analogilik;
- proqnozlaşdırma obyektinin hərtərəfli təsvirini təmin edən komplekslilik;

- yalnız təhlil edilmiş obyektə xas olan fərqlilik, göstərici və xarakterik xüsusiyyətlərin hesablanması tələb edən spesifikasiya.

Təhsil sisteminin proqnozlaşdırılması perspektiv inkişafında baş verə biləcək dəyişikliklərin öncədən hesablanması qiymətləndirilməlidir. Bir sıra metod və yanaşmaları ehtiva edən proqnozlaşdırmanın məqsədi elmin və innovasiya inkişafının prioritet istiqamətlərini seçmək üçün təhsilə dair toplanmış biliklərdən ən yaxşı formada istifadə etməklə əlaqədardır.

Proqnozlaşdırma təhsil sisteminin dövlət tənzimlənməsinin, perspektivli strateji planların, milli proqramların və layihələrin inkişaf etdirilməsinin vacib elementidir. Nəticələrinin proqnoz qiymətləndirmələrini nəzərə almadan strateji qərarlar qəbul etmək iqtisadiyyatda və cəmiyyətin həyatında böhranı dərinləşdirir. Təhsil sisteminin dövlət tənzimlənməsi proqnozlaşdırma, strateji və indikativ planlaşdırma, proqramlaşdırma, elmi, maliyyə, maddi-texniki və kadr təminatının bir-birinə uyğunlaşdırılmasına əsaslandırılmalıdır.

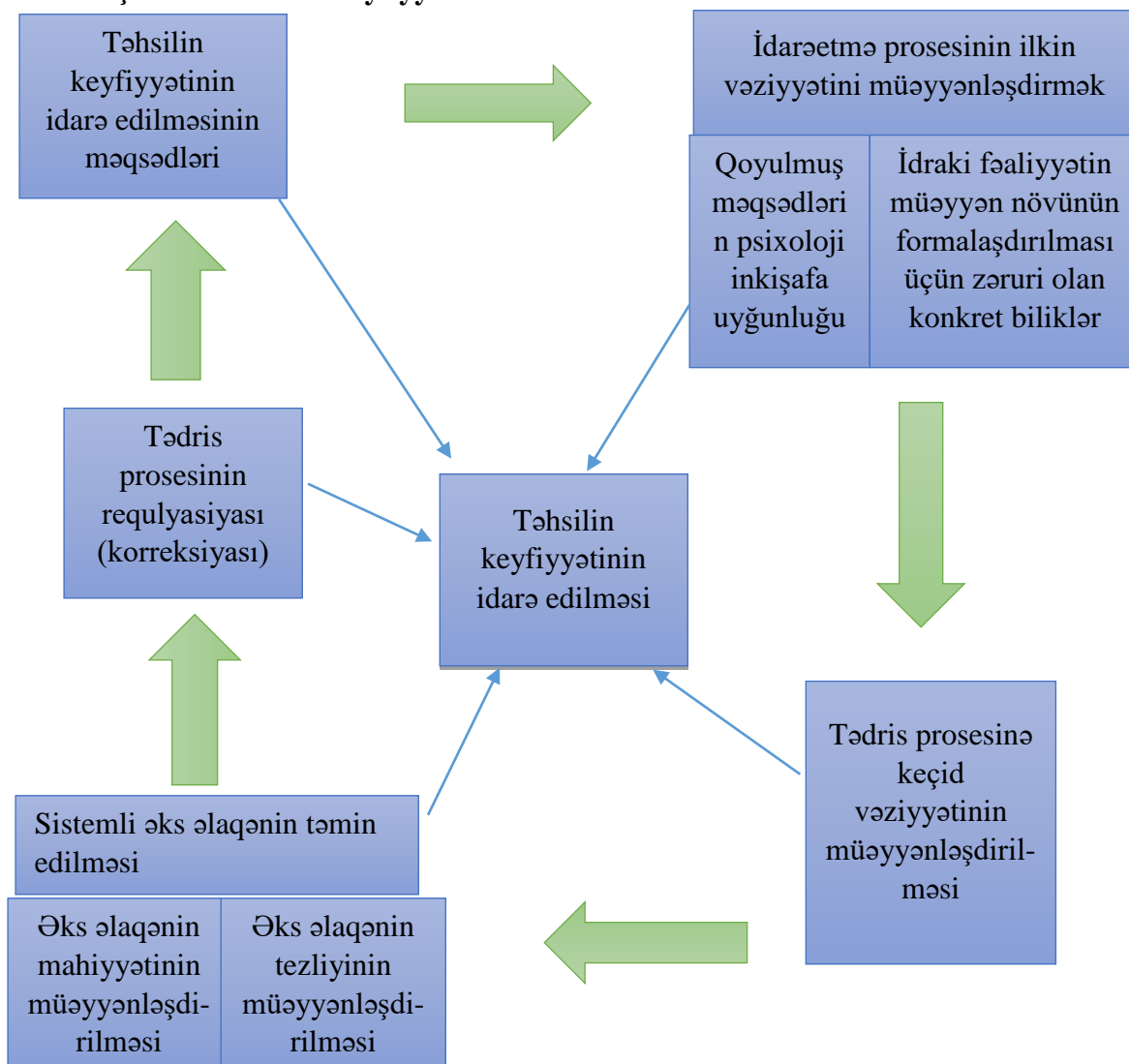
Təhsilin inkişafı üçün elmi dəstək aşağıdakı əsas suallara cavab verməlidir:

- gələcək 15-50 il ərzində elmi-tədqiqatın hansı istiqamətləri prioritet olacaq;
- biliyin hansı sahələrində və nə zaman elmi nəzəriyyələr onun potensialını tükədəcək, yeni paradigmlər meydana gələcək;
- elmin hansı sahələrində gələcəyin təhsilinin texniki və texnoloji imicini formalaşdıracaq;
- elmi-texniki potensial hansı qüvvə ilə təmin olunmalıdır: seçilmiş prioritet sahələr çərçivəsində elmin sürətlə inkişaf etdirilməsi, təhsilin yenilikçi inkişaf yoluna keçməsi;
- təhsil sahəsində fundamental tədqiqat və tətbiq edilən tədqiqatlar arasında əlaqə necə olmalıdır;
- tədqiqat və elmi - texniki fəaliyyətin nəticələrinin əldə edilməsi və tətbiqinin gözlənilən effekti nədir.

Proqnozlaşdırma (uzunmüddətli, orta müddətli və qısamüddətli) xarici və daxili amillərin təsiri altında təhsil sisteminin inkişafında mümkün tendensiyaları müəyyənləşdirir, proqnoz dövründə optimal inkişaf yolunu seçə bilməsi üçün onun

dinamikasının traektoriyalarını, bu traektoriyalara təsir yollarını və nəticələrini qiymətləndirir.

Şəkil 9. Təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsinin struktur elementləri

Mənbə: infourok.ru – "Управление качеством образования".

Strateji və indikativ planlar, milli və territorial proqramlar və layihələrə uyğun olaraq, təhsil sisteminin inkişafının maliyyə təminatı seçilmiş prioritetləri, proqramları və layihələri həyata keçirmək üçün özəl investorların maraqlarını yaratmaq məqsədilə vergi və gömrük güzəştləri sistemi və digər maliyyə və kredit tənzimləyiciləri ilə elmi və innovasiya fəaliyyətinə büdcə dəstəyinin birləşdirilməsinə əsaslanaraq həyata keçirilməlidir.

Toplanılan təcrübəni yekunlaşdıraraq, təhsil sisteminin dinamikasını proqnozlaşdırmaq üçün metodikanın üç sahəsini fərqləndirə bilərik:

1.Xətti-ekstrapolyasiya metodikası, uzunmüddətli inkişaf tendensiyalarını aydınlaşdırmaq və ekspert qiymətləndirmələri əsasında bəzi düzəlişlərlə gələcəkdə onları uzatmağa əsaslanır. Belə proqnoz hesablamaları korrelyasiya və Cobb-Douglasın dəyişdirilmiş funksiyaları, sektorlararası balansın qurulması metodlarından istifadə edilərək statistik cərgələrin hazırlanması əsasında aparılır.

Bu metodologiya kifayət qədər etibarlıdır və uzun müddətli dövrün bir mərhələsində həqiqətə yaxın nəticələr verir.

2.Kollektiv ekspert qiymətləndirməsinə əsaslanan Forsayt metodologiyası - gələcək inkişaf meylləri və parametrləri haqqında ixtisaslı alim və mütəxəssislərin böyük bir qrupunun rəyini toplamağa və işləməyə imkan yaradır.

3.Inkişafın dövrü-genetik qanunauyğunluğuna əsaslanan metodologiya – iqtisadiyyatda dövrü dinamikasının ritmini hesablamağa imkan verir.

Təhsil sisteminin inkişafı üçün proqnozların hazırlanması prosesində proqnozlaşdırma obyektinə və proqnozlaşdırma fonunu bir-birinə birləşdirən və əlaqələr sistemi kimi hesab etmək lazımdır. Bunun üçün proqnozlaşdırma fonunun inkişaf qanunauyğunluqları haqqında biliklərə sahib olmaq tələb olunur. Bu baxımdan, XXI əsrin əvvəllərində təhsil sisteminin proqnozlaşdırma fonlarının aşağıdakı inkişaf qanunauyğunluqları fərqlənə bilər:

- dünya və milli iqtisadiyyatın dövrü inkişafı;
- təkamül inkişafı sektoru ilə müqayisədə texnoloji sıçrayış sektorunun sürətlə inkişafı;
- V texnoloji nəsilin istehsalının texnoloji imkanlarının genişlənməsi, VI nəsilin əsasının qoyulması;
- təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsi amili kimi elmin rolunun qüvvətlənməsi;
- təhsil xərclərinin davamlı (illik) artması, təhsil xərclərinin artım tempinin iqtisadi artımdan artıq olması, inkişaf etmiş ölkələrdə elmyönümlü təhsilin intensivliyində artım;
- təhsilin qloballaşma prosesinin sürətlənməsi;
- təhsil texnologiyalarının köhnəlməsi və yenilənməsi prosesinin sürətləndirilməsi;

▪ inkişaf etmiş, inkişaf etməkdə olan və üçüncü dünya ölkələrinin təhsil səviyyələrində ildən-ilə artımın olması.

Təhsil sisteminin proqnozlaşdırma obyektinin əsas xüsusiyyətləri arasında aşağıdakılar daxildir:

- ✓ mürəkkəblilik;
- ✓ miqyas;
- ✓ determinizm dərəcəsi;
- ✓ zamana görə inkişaf xüsusiyyətləri;
- ✓ informasiya təminatının dərəcəsi;
- ✓ obyektin xarakteri.

Təhsil sistemində proqnozlaşdırma obyektini ola bilər:

- ❖ elmi və innovasiya inkişaf istiqamətləri;
- ❖ xərcin həcmi və strukturu;
- ❖ pedaqoji və elmi-pedaqoji kadrların sayı və quruluşu;
- ❖ əsas vəsaitlərin dəyəri və strukturu;
- ❖ təhsil xidmətlərinin keyfiyyəti və rəqabət qabiliyyəti.

Təhsil sisteminin inkişafı üçün proqnozlar hazırlanarkən bütün lazımı məlumatlar toplanmalı və informasiya materialı bir neçə dəfə artırılmalı və yenidən qiymətləndirilməlidir. Proqnoz model qurmaq üçün statistik məlumatlar və ekspertlərin (intuitiv) qiymətləndirilməsindən birlikdə istifadə edilməlidir. Sadə ekstrapolyasiya metodları elm və təhsilin əksər göstəricilərini proqnozlaşdırmaq üçün tətbiq olunmadığı üçün, modelə daxil olan dəyişənlər əsasən intuitiv təxminlər və fərziyyələrə əsaslanır (шпаргалки.com – Прогнозирование развития системы образования).

Ölkəmizdə təhsil sisteminin əsas vəzifəsi kimi təhsilin fundamentallığını saxlamaqla gənc nəslin, kamil insanın formalaşmasını, cəmiyyətin və dövlətin perspektiv tələbatına uyğun inkişafını və keyfiyyətini təmin etmək nəzərdə tutulur. Təhsilin müasirləşdirilməsi siyasi və ümummilli vəzifə kimi idarəçilik layihəsi formasında həyata keçirilməməli və yalnız idarəçiliklə məhdudlaşmamalıdır.

Təhsilin modernləşdirilməsinin məqsədləri təhsil sisteminin davamlı inkişaf mexanizminin qurulmasından idarət olduğuna görə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün ilk növbədə, qarşılıqlı münasibətlərin yeni müasir formaları əsasında aşağıdakı göstərilmiş problemlər həll olunmalıdır:

- ✓ təhsil almaq üçün konstitusiyada nəzərdə tutulan dövlət təminatlarının tam formada ödənilməsi və bərabər imkanlarının yaradılması;
- ✓ məktəbəqədər, ümumorta, peşə-ixtisas və diplomdansonrakı təhsilin müasir tələblərə uyğun səviyyəyə çatdırılması;
- ✓ büdcədən kənar vəsaitlərin çoxlu miqdarda təhsil sisteminə cəlb edilməsi və istifadə edilməsinə dair yeni hüquqi və iqtisadi mexanizmlərin formalaşdırılması;
- ✓ təhsil işçilərinin sosial statusunun yüksəldilməsi və professionallığının genişləndirilməsi;
- ✓ təhsilin idarə olunmasının dövlət-ictimai sistem formasında inkişafı, təhsilin əsas subyektlərinin və təhsil prosesinin bütün iştirakçılarının (təhsil alanlar, pedaqoqlar, valideynlər, təhsil müəssisələri) bu sahədə rolunun gücləndirilməsi (ebooks.az – Təhsilin idarə olunmasının əsasları).

Azərbaycan təhsil sistemi hazırda bir çox inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemi ilə rəqabətə girə bilmək imkanlarına malik olmasına baxmayaraq, işin keyfiyyətini, rəqabətə davamlılığını daha da artırmaq üçün dövlətin təhsil siyasəti cəmiyyət tərəfindən geniş dəstəklənməli, təhsilin inkişafı və keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsi üçün lazımi resurslar ayrılmalı, onlardan effektiv istifadənin mexanizmi yaradılması, təhsil sistemi hərtərəfli modernləşdirilməlidir. Məlumdur ki, cəmiyyətdə yeni keyfiyyətlərin bərqərar olmasının əsas faktoru kimi təhsilin əhəmiyyəti insan kapitalının formalaşma tendensiyası ilə birlikdə artır. Ona görə də dövlətin təhsil siyasətinin əsas prinsipləri, cəmiyyətin inkişaf tendensiyası ilə əlaqəli problemlər, sosial-iqtisadi siyasətin əsas istiqamətləri də daxil olmaqla, gələcək onillikdə əsas strateji xətt-təhsilin modernləşdirilməsi həyata keçirilməlidir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Təhsil sahəsində dövlət siyasəti təhsil sisteminin işləməsi və inkişafı sahəsində dövlət orqanlarının və bütövlükdə dövlətin fəaliyyətidir. Təhsil sferasında əsas yeri “keyfiyyət siyasəti” tutur. Təhsilin keyfiyyət siyasəti və dövlət təhsil siyasəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası və təhsil sahəsində qanunvericiliklə müəyyənləşdirilir. Bu qanunvericiliyə Təhsil haqqında qanun, “Gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası, strateji yol xəritəsi və başqaları daxildir.

Azərbaycanda təhsil sferasında mövcud olan problemləri aşağıdakı kimi sıralamaq mümkündür:

1. Tənzimləmə, idarəetmə və nəzarət üzrə mexanizmlərin dəqiq müəyyən edilməməsi;
2. Təhsil sahəsinə dövlət tərəfindən ayrılan maliyyə resurslarının yetərli olmaması;
3. Mövcud maliyyə resurslarının bölüşdürülməsində qeyri-müəyyənliyin olması;
4. İşəgötürənlərin təhsilin məzmununun təkmilləşdirilməsinə cəlb olunma dərəcəsinin çox aşağı olması.

Son illərdə ölkəmizin təhsil sistemi - idarəetmə üzrə müvafiq dəyişiklikləri tələb edən müxtəlif dəyişmələrə məruz qalmışdır. Təhsilin inkişafı üçün dövlət proqramlarına uyğun həyata keçirilən idarəetmənin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri hər zaman modernizasiya problemlərinin uğurlu həllinə gətirmir. Bu, idarəetmədə müəyyən disfunksiyaların mövcudluğunu göstərir.

Təhsilin idarə edilməsində dəyişikliklərin başlıca mənbəyi - təhsil sahəsində idarəetmə qərarlarını hazırlayan, tətbiq edən və reallaşdıran dövlətdir. Ancaq bununla belə, sistem problemlərinin tam olaraq həllinə, təhsil məqsədlərinə nail olunmasına və bu sahədə müxtəlif subyektlərin maraqlarının balanslaşdırılmasına tam olaraq nail olunmamışdır.

Təhsilin təkmilləşdirilməsi sahəsində beynəlxalq təcrübənin təhlili aşağıdakıları göstərir: Çox ölkələr təhsil sistemləri üçün eyni vəzifələri qoymuşlar: təhsilə əlçatanlığın artırılması, vətəndaşların müəyyən kateqoriyalarının daha çox

nəzərə alınması, təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, kadrların hazırlanmasının təkmilləşdirilməsi, məzunların iqtisadiyyatın dəyişən şərtlərinə adaptasiya olunma qabiliyyətini artırma imkanlarının yaxşılaşdırılması; təhsilin inkişafı proqramlarının kifayət qədər uzun müddət ərzində inkişafı və həyata keçirilməsi əsasında təhsil sistemlərinin inkişafı; təhsilin idarə edilməsində təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirməkdə idarəedicilərin (menecerlərin) rolunun artırılması; təhsilin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsində əsas rolun dövlət orqanlarına verilməsi.

Sistemin strukturundakı dəyişikliklər, təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi üzrə davam edən tədbirlər nəticəsində, inkişaf məqsədlərinə nail olmaqda yaranan çatışmazlıqlar idarəetmənin təkmilləşdirilməsinə dair digər yanaşmalardan istifadə etməyi tələb edir. Bununla bağlı, idarəetmə orqanları və təhsil sisteminin digər elementləri arasındakı qarşılıqlı əlaqə və qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üzrə fəaliyyətin təmin edilməsində bu proseslərin funksional modelləşdirilməsinin metodikası tətbiq olunmalıdır.

Təhsilin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinin nəticələrini qiymətləndirmək üçün iki göstərici hazırlanmışdır: 1 – təhsil müəssisəsinin müəyyən səviyyəsinə qəbul olunan şəxslərin sayı ilə, yaxud da müvafiq tədris üçün hüququ olan ya arzulayan şəxslərin sayı ilə müəyyənləşən, təhsilin əlçatanlığının qiymətləndirilməsi, 2 – tədrisi bitirdikdən sonra işə göndərilən şəxslərin sayı və tədrisə qəbul edilmiş şəxslərin sayına görə hesablanan, peşə təhsilinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi.

2018-ci il Azərbaycanda təhsil islahatları sahəsində önəmli dəyişikliklərlə yadda qaldı. “Təhsil haqqında” qanuna olunan dəyişikliklərlə bu sektor üzrə bütün pillə və səviyyələr əhatə olundu. Bunlardan biri, olimpiadaların, beynəlxalq fənn müsabiqələrinin qaliblərinin uyğun ixtisaslar üzrə təhsil müəssisəsinə müsabiqədən kənar daxil ola biləcəkləri haqda dəyişikliklər oldu. Daha sonra, “Peşə təhsili haqqında” qanunda isə peşə müəssisələrində oxuyanlara “tələbə” statusunu verilməsinin nəzərdə tutulması – bu kimi islahatların vacib olduğu haqqında bariz nümunədir.

Araşdırmanın nəticəsi olaraq təhsil sahəsində keyfiyyətin artırılması üçün aşağıdakı istiqamətdə təkliflər vermək olar:

1. Təhsil sahəsinə ayrılan maliyyə büdcəsinin həcmnin artırılması;
2. Keyfiyyətin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi üçün beynəlxalq təcrübəyə uyğun idarəetmə və nəzarət yeni mexanizmlərin tətbiq olunması;
3. Orta məktəb və ya ali təhsil müəssisələrində xarici dil dərslərin gedişatı zamanı xarici ölkədə yaşayan “native speaker”-in dərse qoşulması üçün şəraitin yaradılması, bunun üçün xüsusi qurğuların (robot) gətirilməsi;
4. Məktəbəqədər təhsildə uşaqlar üçün “forest kindergarten” modelin yaradılması, yəni uşaqlara sinifdə tədrisdən fərqli olaraq, təbii mühitdə daha çox şey öyrənməsinə imkan verəcək strukturun yaradılması;
5. Ali təhsil müəssisələrində xarici ədəbiyyatdan, xüsusilə son illərdə nəşr edilmiş müasir dövrün tələblərinə uyğun gələn ixtisaslar üzrə kitabların tərcümə olunmuş variantlarının, müxtəlif elmi məqalələrin, qəzetlərin, jurnalların olduğu xüsusi otaqların təşkil olunması;
6. Günümüzdə aktual olan ixtisaslara gələcəkdə professional kadrların toplanması üçün müxtəlif şirkətlər, qurumlar, eləcə də tibb müəssisələri, banklardan olan nümayəndələrin məktəblərdə uşaqların ixtisas seçiminə təsir edə biləcək çıxışlarının təşkil olunması.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
2. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf konsepsiyası, Bakı, 2012.
3. Ələkbərov U. K. “Davamlı insan inkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları”
4. Hüseynova, X. M. Quliyev M. Y. “Qlobal rəqabətlik”
5. Hüseynova X. M. “Regional inkişaf proqramları: nəzəri və praktik məsələlər”
6. Kərimov Yəhya “Müəllimin təlim fəaliyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi”
7. Qəndilov R., Zeynalov Z., Müəllim fəaliyyətinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi”
8. Quliyeva S. “Keyfiyyətin idarə olunması prinsipi və onun əsas istiqamətləri”
9. Mehdiyev M. İ. “Keyfiyyətin idarə edilməsi”
10. Məmmədzadə Ramiz “Təhsildə keyfiyyət aparıcı istiqamətlərdən biri kimi”
11. Mərdanov M., “Təhsil sistemində monitorinq və qiymətləndirmə”

Xarici dildə

1. Doğan Elife “Eğitim hizmetlerinde toplam kalite yönetimi”
 2. Gümüşeli Ali İlker “Eğitim ve öğretim yönetimi”
 3. Hergüner Gülten “Eğitimde toplam kalite uygulamasının sağlayacağı yararlar”
 4. Konan Necdet “Eğitim yönetiminde yeni liderlik yaklaşımları”
 5. TS-EN ISO 9001:2008 “Kalite yönetim sistemi ve şartlar”
 6. TS-EN ISO 9004 “Kalite yönetim sistemi – Temel kavramlar”
 7. Turan Selahattin “Eğitim yönetimi: teori, araştırma ve uygulama”
-
1. Berry G. “Leadership and the development of quality culture in schools”
 2. Burchfield S. “Planning and implementing educational management”
 3. Clifton Jonathan “Benchmarking the English school system”
 4. Goldberger S., Keough R., Almeida C. “Benchmarks for success in high school education”
 5. Johnson F. C., Golomskilis W. A. J. “Quality concepts in education”

6. Luyten J. W. “Sign of times. Monitoring the position of Dutch education”
7. Mansell W. “Education by numbers”
8. Nguyen D. N., Yashinari Y., Shigagi M. “Univercity education and development in Japan”
9. Scheerens Jaap, Hendriks Maria “Benchmarking the quality of education”
10. Scheerens J., Brummelhuis A. “Indicators on the functioning of primary schools in twelve European countries”
11. Schmidt W., Prawat R. “Curriculum coherence and national control of education”
12. Schoengrund Charles “Aristotle and total quality management”
13. Tribus Myronfl “Quality management in education”
14. Yong T. C. “High-performance human resource strategies in learning schools The Learning Organisation”
15. Zairi M. “Total quality education for superior performance”

İnternet resursları

1. www.yap.org.az – Qloballaşma şəraitində təhsilin və elmin inkişafı xüsusi əhəmiyyət daşıyır
2. stat.gov.az
3. edu.gov.az – <http://www.telebe.az/t%C9%99hsilin-idar%C9%99-olunmasında-movcud-olan-probleml%C9%99r-aciqlandi/>
4. nsportal.ru – Управление качеством образования.
5. studwood.ru - Теоретические аспекты управления качеством образования.
6. republic.preslib.az – Тəhsil
7. report.az – Азербайджан занимает 78 место в рейтинге ООН Индекс человеческого развития
8. eeas.europa.eu – İnküzivlik təhsilin bir komponentinə çevriləcək
9. respublica-news.az - “Тəhsil Strategiyası” və milli təhsilimizin inkişafında yeni tendensiyalar
10. moscow-baku.ru - Особенности азербайджанской системы образования

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 1. BMT – nin əhalinin təhsili indeksi üzrə reytingi.....	42
Cədvəl 2. İlk peşə-ixtisas təhsil müəssisələri göstəriciləri.....	55
Cədvəl 3. Azərbaycanda 2013-2017-ci illərdə internetə çıxışı olan məktəblərin miqdarı.....	64

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1. Təhsilin idarə edilməsi	13
Şəkil 2. Təhsilin keyfiyyəti inkişaf amili olaraq.....	19
Şəkil 3. Təhsildə keyfiyyətin idarə olunmasının formaları.....	20
Şəkil 4. Qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün müəyyən edilmiş strategiyalar.....	27
Şəkil 5. Ali təhsil müəssisələrində təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması sistemi-nin qurulmasının əsas mərhələləri.....	29
Şəkil 6. D.Timmermenin təhsil sahəsində keyfiyyətin idarə edilməsi sxemi.....	37
Şəkil 7. Dünyadakı insan inkişafı nəticələrinin qeyri-bərabərliyi, 2017.....	43
Şəkil 8. Yetkin əhali ilə “Övladlarınıza və nəvələrinizə nə cür təhsil verəcəksiz?” mövzusunda keçirilmiş sorğunun nəticələri, 2016-cı il.....	45
Şəkil 9. Təhsilin keyfiyyətinin idarə edilməsinin struktur elementləri	68